

ANARŞİST KURAM VE KÖKENİ

KARIN KRAMER VERLAG
Yazarlar Grubu

Çeviren: H. İbrahim TÜRKDOĞAN

**ANARŞİST KURAM
VE
KÖKENİ**

Karin Kramer Verlag Yazarlar Grubu

Bu kitap Karin Kramer Verlag tarafından yayımlanan
10. baskısından Türkçe'ye H. İbrahim Türkdoğan
tarafından çevrilmiştir.

BİREY YAYINLARI-4

Birinci Baskı / Temmuz 1992

Kapak : Karabulut Ajans

Dizgi : Ango Ajans - 518.25 62

Baskı : Paşahan, 1992 İst.

KARİN KRAMER VERLAG

Yazarlar Grubu

ANARŞİST KURAM

VE

KÖKENİ

Çeviren: H. İbrahim TÜRKDOĞAN

BİREY YAYINLARI

Binbirdirek Mah. Dr. Şevki Bey Sok. No:4

Sultanahmet/İSTANBUL

Tel: 534 50 88

İÇİNDEKİLER

SUNU	7
1- ANARŞİZMİN TEMEL DÜŞÜNCELERİ	11
GİRİŞ - KAVRAM KARGAŞALARI	
ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ	11
ANARŞİ KAVRAMI VE KÖKENİ	15
DEVLETİN ELEŞTİRİSİ	19
OTORİTER SOSYALİZMİN ELEŞTİRİSİ	
ANARŞİZM VE MARKSİZM	23
ÖZGÜR TOPLUM	29
EKONOMİK YAPI	35
ÖRGÜT	41
ŞURA VE ÖZYÖNETİM	44
ANARŞİZM VE SANAT	47
2- ANARŞİZMİN KURAMSAL KÖKENLERİ	49
AYDINLANMA ÇAĞI VE İLK SOSYALİSTLER	51
WILLIAM GODWIN	51
FRANCOIS MARIC CHARLES FOURIER	54
ROBERT OWEN	58
3- İLK ANARŞİST KURAMCILAR	61
PROUDHON VE ANARŞİZMİN BAŞLANGIÇI	61
BAKUNİN VE I. ENTERNASYONAL	65
PETER KROPOTKİN VE KOMÜNİST ANARŞİZM	73
EKLER	83
EK-1 - MAX STIRNER	85
EK-2 - BİREYÇİ ANARŞİZM	91

SUNU

Ne zaman can sıkıcı bir işle yüzyüze gelsem rıhum daralır, elim ayağım tutmaz olur. Hele beni çekip çevirmeye hevesli bir işgüzar varsa başucumda inatlaşır, kalınım olduğum yerde: kılımu bile kıpırdatmam bir daha.

Fazla tembel oluşumdan mı?

Doğrusu biraz tembel rıhlı bir insanım ama tembel değil. Eğer yapmam gereken iş son derece önemliyse benim için, tuttuğumu koparırım. Yoo... ne basit bir inatlaşma, ne de tembelliktir beni alıkonan: zorunluluktur rıhumu böyle ezen, elimi ayağımı bağlayan.

*Ama bir başımaysam şimdiki gibi;
Gecenin ilerlemiş bir vaktiyse şimdiki gibi;
Ve can sıkıcı bir iş olarak algılıyorsam,
Masanın başına geçip iki satır karalamayı,
İsteksizce kalemi alıp, böyle zırvalarım şimdiki gibi.*

(Doğrusu şair olacak adamım ama şairlerden değil şiiir'den utanıyorum)

"Hiç, bir kitaba sunu yazısı yazmak sıkıcı olur mu?" diye sormayın... Küfür ederim ona göre. Bir kere sunu yazılan gelenek, hele bir de özgün bir önsöz yoksa kitabın başında; kaçınılmaz bir zorunluluk adeta... Oysa biçare ben ne zorunluluklardan hoşlanırım, ne de gelenekleri takarım. 'Özgürlüğü için bütün ideolojilere ihanet edenler'denim kısacası.

Hadi gelin bir anlaşma yapalım; bir öykü ya da roman yazayım; birkaç fıkra anlatayım isterseniz: "adamın biri..." diye başlayıp, "hoca bir gün..." diye devam ederek. Ne o? Açmadı mı? Peki size son aşkı mı anlatsam? Hani nasıl yanıp tutuştuğumu? Neler yaşamak zorunda kaldığımı falan? Vallahi söz!... Onun için "para kaynağı"ndan başka bir şey olmadığımı bile anlatabilirim isterseniz. Ne dediniz? Bunu da mı beğenmediniz? Haklısınız... Ben de sevmiyorum bu konuyu; tıp-

ki Türk filmi: Başrollerde; Ben ve O, filmin finansörü: Ben, Senaryo; O'na ait (esin kaynağı; dizginlenemeyen para hırsı). Yapım ise; "Ben" and "O" kolektif şti.

Aaa!... Sıktınız artık, anladık: "gelenek!... gelenek!... gelenek!..." ne bağıyorsunuz öyle. Gelenekse gelenek, yayıncı değil miyiz, sonunda sık sık da olsa uyacağız geleneğe; sunu mu istiyorsunuz işte size sunu yazısı:

Ladies and Cantilmens elinde tutmuş olduğunuz bu kitap, ilk kez 1974 yılında Almanya'da Verlag Freie Gesellschaft tarafından yayınlanmış. Kitap bu ilk baskısında Alman devletine karşı gaflet, delâlet ve hatta hıyanet içersinde olan Herr Horst Stowasser tarafından kaleme alınmış. O günden bugüne kadar ise Karin Kramer Yayınevi bu kitabın on baskısını gerçekleştirmiş. Ne var ki Alman devletine karşı gaflet ve delalet ve hatta hıyanet içinde olmakta hiç te Herr Hors Stowasser'dan geri kari kalmayan Karin Kramer, bir rivayete göre sadece devlete değil, kutsala da karşıymış. Bu nedenle Herr Stowasser'ın kitabının ırz... (pardon) kutsallığına dokundurmuş. Dokundurmakla kalsa yine iyi hemen hemen her baskısında değişik kişilerin yazdığı bölümleri eklemiş, bazılarını ise çıkarmış. Dile kolay; tam on baskı!... Rivayet o ki; daha ilk birkaç baskıdan sonra Herr Stowasser, kendi kitabını tanıyamaz olmuş. Kızmış mı? Hadi canım sen de!.. Ne kızması. "Belki yeni haliyle daha çok satar da bana koltuk çıkarlar" diye göbek bile atmış.

Karin Kramer tarafından "Anarşizm nedir?" adıyla yayınlanan, ama benim taklitlerinden sakınmak maksadı ile "Anarşist Kuram ve Kökeni" adını layık görüp yayınladığım bu kitap, Karin Kramer Yayınevi'nin onuncu basımından, değerli dostum, arkadaşım, yoldaşım, kardaşım (Ne mi yayıyorum? Ne yapacağım, telif ücretinden yırtmaya çalışıyorum tabi!..) "Biricik" H. İbrahim Türkoğan tarafından çevrildi. Ne var ki üzerinize afiyet kutsala "saygısızlıkta" Karin Kramer'den hiç te aşağı kalmayan "Biricik" dostum da kitaba bazı ek bölümler hazırlamış.

Doğrusu benim de onlardan kusur kalır yanım yok! Eh... işte, ben

de karınca kararınca az biraz kesip biçmeye meraklıyım da. "Birikik" dostumun bütün ısrarlarına rağmen, onun hoşgörüsüne sığınarak kitabı biraz makasladım. Daha doğrusu makaslamak zorunda kaldım. Çünkü kitap bana geldiği haliyle benim gibi bir yayıncı için oldukça pahalı çıkacaktı. Bu; birkaç forma kâğıt, birkaç forma dizgi, birkaç forma baskı daha demektir. Diğer taraftan bu kitap; anarşizm hakkında herkesin atıp tuttuğu, hatta birkaç tane de anarşist kitap olmasına rağmen; anarşistleri örgütsüzlükle, toplumsal projeleri olmamakla suçlayanların bol olduğu bir ülkede mutlaka yayınlanmalıydı. Sonunda atıp tutanlara cevap niteliğini, anarşizm hakkında bir şeyler öğrenmek isteyenlere; bir şeyler verebilecek kadarını yayınlayıp; diğer bölümü (ki bu bölüm; Almanya özeline hitap eden küçük bölümler ve anarşizmin tarihini özetleyen üçüncü bölümden oluşuyor) yayın programı dahilinde ileri bir tarihte ertelemeyi uygun gördüm. "Birikik" dostumun eklerinden ise en çok benimsediğim iki tanesini: "Max Stimer" ve "Bireyci Anarşizm" eklerini kitabın sonuna aldım. Bir de bunca değişiklikten sonra kitabın kapağına yazar olarak Harst Stawasser'ın kendi onayını da alarak onun adı yerine Karin Kramer Yayınevi Yazarlar Grubu demeyi uygun gördüm.

Eh... daha fazla söze ne gerek var: "devlete", "millete" hayır ola...

Mustafa YILDIZ

1- ANARŞİZMİN TEMEL DÜŞÜNCELERİ

GİRİŞ

KAVRAM KARGAŞALARI ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ

"Gerçekçi olun, imkânsızı isteyin."

"Yaratıcılık, abartıyla başlar."

Anarşistlerin saldırgan ve katil oldukları herkesçe bilinmektedir. Bilinen yalnızca bu değil: anarşistlerin insan yaşamını hiçe sayan, kaosu önemsemeyen teröristler oldukları da bilinmektedir.

Değil mi?

Elbette. Bunu herkes bilir. Bakın meşhur kriminolog Sare Lombroso, anarşistleri nasıl tanımlıyor: Ona göre bütün anarşistler "çılgın, budala veya doğuştan canidir."

Devam edelim... Birçok insanca kabul edilen anarşi, anarşist, anarşizm tanımlamalarını sürdürüelim:

Anarşi, kaos ve gerçekleşmeyen bir ütopyadır.

Anarşi, terör ve cinayettir, karşı devrimciliktir.

Anarşi, yasaları olmayan a-politik bir düzensizliktir.

Anarşist, şiddete tapan bir serseridir.

Anarşist, tehlikeli bir terörist ve şiddet hayranıdır.

Anarşist, yolunu kaybetmiş bir manyak ve öldürmeyi hayal eden bir sapıktır.

Anarşist, ceplerinde dinamit olmadan sokağa çıkmaz.

Anarşizm, şiddet politikasıdır, insanların içinden çıkamayacakları bir bataklık.

Anarşizm, ütöpik bir cennet ya da yabancı bir topluluk.

Anarşizm, küçük burjuva dünya görüşü ve karşı devrimci bir ideolojidir.

Öyle görünüyor ki, anarşistler dünyanın hiçbir yerinde hoş karşılanmıyorlar.

Neden?

Neden herkes anarşistlere karşı?

Neden malum, ama biz yine de "anarşist kimdir?" diyerek açıklayalım:

Anarşist eşit hakların olduğu, hakimiyetsiz, özgür bir toplumu benimser. O, her tür hakimiyetin yok edilmesinden yanadır, bu amaçla devlete, kiliseye, sermayeye ve egemenlik ideolojisinin her türüne karşı mücadele eder. Her zaman ve her yerde ezilenlerin yanında yer alır. Aynı zamanda gelecek toplumun kuramsal ve eylemsel biçimleri ile yakından ilgilenir. Bu, egemenliğin, otoritenin, sömürünün olmadığı bir toplumdur, alışılmamış ilişkilerin şekil kazandığı, rekabetin, emir-itaat ilişkisinin olmadığı, bunun yerine dayanışma, karşılıklı yardımlaşma ve özgür sözleşme" esasına dayanan bir toplum.

"Her şey çok güzel görünüyorsa da, istenilen şey gerçekleşmeyen bir rüyadır ve arzunun ötesinde bir şey değildir" diyeceksiniz. Oysa anarşistler böyle bir toplumun gerçekleşebileceğinden hareket eder. Şaşıracaksınız: anarşist toplulukların yaşamış olduğunu biliyor muydunuz? Ukraynalı insanların dört yıl boyunca anarşist bir toplumda yaşadığını, İspanya iç savaşı döneminde faşizme karşı savaşanların anarşistler olduğunu, milyonlarca İspanyol işçi için anarşizmin mümkün olduğunu ve bunu kendi yaşamları ile kanıtladıklarını biliyor muydunuz?

Anarşistler "kapitalist" ya da "komünist" her tür egemenliğe karşı çıkar. Bu nedenle hem doğulu hem de batılı efendiler, anarşist-

---

* Özgür sözleşme ve karşılıklı yardımlaşma: bkz. "Kropotkin" bölümü.

lere karşı amansız bir kin besler. Ve bu nedenle de anarşizm, günümüzde özgür insancıl bir toplumsallığın gerçekleşmesi için tek alternatiftir. Troçki 1920'de anarşistlere "tarihin çöplüğüne gideceksiniz" demişti. Oysa anarşizm, insancıl bir toplumsallığın gerçekleşmesi için tek alternatif olarak savaştan sonra yine canlandı.

Sistemin giderek mükemmeleşen baskı mekanizması altında bireyin hiç değerinin kalmadığı ve tekniğin insana hizmet etmediği, tersine onu ölüme yüzyüze bırakan kapitalist, komünist sistemlerin başarısızlığa uğradığı bir dönemde "repressif kaos"* içersinde anarşizm bugün beklenmedik bir güncellik kazanmıştır.

---

* **Repressif kaos:** sistemin insanları baskı altına alması, insancıl bir düzen kuramaması demektir. Bu sistemler daha çok düzenli savaş açlık, ekonomik bunalımlar ve aynı zamanda mülkün israfını ve onun haksız dağıtımını beraberinde getirmektedir.

ANARŞİ KAVRAMI VE KÖKENİ

Anarşi kavramı insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Bu sözcük eski yunanca olan AN – ARCHIA'dan gelir. Anlamı: HAKİMİ-YETSİZLİK yani tahakkümsüzlük ve her türlü otoritenin yokluğu anlamına gelir.

İnsanların otorite olmadan politik bir iktidar olmadan yaşayamayacağı yaygın bir ön yargıdır. Nasıl ki bir sirk atı terbiyecisi olmadan yaşayamayacaksa, insan da öyle. Bu nedenle anarşi sözcüğü halk dilinde kaos, düzensizlik, vahşileşme ve yıkım gibi sözcüklerin sembolü oldu. Ne var ki bu inkar etmenin yanı sıra onunla mücadele etme de söz konusu: Politikacılar, yazarlar, komünistler, aristokratlar, din adamları vb.leri anarşizmin böyle anlaşılması için çaba harcadılar. Onlara göre anarşizm, soğuk ve şiddetli bir yağmur gibidir ve dünyanın batması demektir. Sözcükler bile anarşi deyimini "kanunsuzluk" olarak açıklar, "sıradan sözcük tüketicileri" de buradan yola çıkarak, anarşizmin gerçekleşmesi ile toplumun kaosa sürükleneceğini düşünür.

Sözcüğün gerçek anlamı ile "kanunsuzluk" elbette doğrudur: kanunları devlet yapar ve devlet bu kanunların militarizm ve mahkemeler yolu ile gerçekleşmesini sağlar. Devlet sistemi yok edilirse kanunlar da yok olur. Ancak bu, bazı toplumsal normların ya da insanların bir arada yaşamalarını sağlayan sözleşmelerin olmadığı anlamına gelmez.

Pierre Josephe Proudhon modern anarşizmin kurucularından biridir. O, anarşi kavramını anti-otoriter işçi hareketi olarak benimsemiştir: anarşiyi kaos değil, doğal düzen olarak algıladı. Ona göre anarşi, toplum düzeninin doruk noktasıdır. İnsan ilişkilerinin doğal düzeni ve "sosyal harmoni" ancak anarşist bir toplumda yeniden gerçekleşebilir. Proudhon, keza devleti de insanın insan üzerindeki egemenliğinin doruk noktası olarak görür. Devleti, arabozucu, kışkırtıcı, kargaşacı, fesatçı diye tanımlar. Baskı ve ekonomik krizlere

neden olan devletlerin yapısını incelediğimizde Proudhon'u daha iyi anlarız.

Anarşizmin bir doktrin değil de, özgürlükçü bir toplum ve başkaldırı tarzı olması anarşistler arasında verimli tartışmalara yol açtı. Bazı anarşistler, kendilerini federalist (temeli eşitlik olan komünlerin, merkezi olmayan ortaklaşmacılığı) kimileri mutualist (yardımlaşma ve dayanışma ilkeleri üzerine kurulu toplum düzeni) kimileri de kollektivist (birliktelik üzerine kurulu düzen) olarak adlandırdılar. Burada anarşist bireycilik üzerine kısa bir açıklama yapmamız gerekiyor. Esasen bireyci anarşizm diye bir olgudan söz etmek yanlış olacaktır: daha doğrusu bu bir tekrar ya da sözü uzatmadır: çünkü, bireyci olmayan anarşist yoktur. Anarşizm başlı başına bireyciliktir. Bireye bütün olarak değer veren yalnızca anarşizmdir. Ortaklaşmacılık, yardımlaşmacılık, federalizm herbiri bireyin özgür seçimi ve eylemidir: anarşizmi oluşturan ilkelere ve bireylerin yararı için seçeneklerdir. Dolayısıyla bireyci her anarşistin bu seçeneklerden birini benimsemesi kaçınılmazdır. Ancak yukarıda sıraladığımız her üç seçenekte zorunlu bir birliktelik tehlikesi içerdiğinden bireyin ve bireyselliğin korunması söz konusudur. Bu tehlikeyi gören ve şüpheli anarşistler "herkese özgürlük ilkesinin" inçiltilmemesi açısından başka bir deyişle tutarlı olma düşüncesinden yola çıkarak kendilerini bireyci anarşistler olarak adlandırmışlardır... Diğer yandan insanlar anarşizme olduğu gibi bireyciliğe de ön yargı ile bakmışlardır. Birey ve bireysellik yüzyıllar boyunca din adamları ve politikacılar tarafından baskı altında tutulmuşlardır. Bireylerden kendileri için değil, başkaları için yaşamaları istenmiştir.*

---

* Bu konuya "M. Stirner" ve "Bireyci Anarşizm" bölümlerinde yeniden değinilecektir.

ANARŞİSTLER NE İSTİYOR?

Daniel Guerin "Anarşizm" adlı kitabında şunları yazar: "Anarşizm esas anlamı itibarıyla her şeyden önce sosyalizmle eş anlamlıdır. Bir anarşist öncelikle sosyalisttir (toplumcudur). Onun amacı; insanın insan üzerindeki sömürsünü yok etmektir. Özgürlükçü sosyalist düşünce ve devletin yok edilmesi onun politik faaliyetinin esas noktasıdır." Buna erişmek için de anarşistler devlete ve onun politik organlarına karşı mücadele ederler. Bu mücadelenin çeşitli yolları vardır. Toplumsal örgütlenmeler, doğrudan eylemler, alternatif kültür, düzenin provakasyonu ve doğrudan doğruya şiddet.

Anarşist mücadele bir kör döğüşü değildir. Anarşist kuramcılar devletin ne bir hayalet ne de bilinmeyen bir olgu olmadığını farkındadır. Onlara göre devlet, ekonomiyle sıkı bir bağ içinde olan egemenliğin bir ifadesidir. Bu nedenledir ki anarşistler, devlet ve sermayeyle mücadele eder. Anarşistler hiçbir zaman devletin çizdiği sınırlar içerisinde reformlarla adım adım iktidarı elde etmek yoluna gitmediler. Çünkü her türlü iktidar ahlaksızlıktır.

"En radikal bir devrimci bile Rusya'da iktidara geçse ya diktatöryal bir yetkiye sahip olsa, daha bir yıl geçmeden Çar'dan daha kötü biri olurur."

– BAKUNİN –

Anarşizmin gelişim süreci içerisinde anarşistler birçok program hazırlayıp, istemlerini sıraladılar. Bu programlar onların mücadele tarihlerinin ürünüdür. En önemli istemlerden birkaçını burda sıraladıktan sonra diğer bölümlerde de bu istemleri daha yakından tanıyacağız:

* Herkese eşit özgürlük: Hiç kimsenin bir başkası üzerinde yetkisi olamaz; tüm kararlar ortaklaşa alınarak, uygulanır. Muhafifler karara uymak zorunda değildir.

* Kapitalist üretim biçiminin kaldırılması: sermayeye ve onun uluslararası tekeline karşı mücadele. Üretim araçlarının özel mülki-

yetten arındırılması. Üretimin desantralize edilerek federatif tarzda yeniden örgütlenmesi.

* Sınıf ve tabakaların kaldırılması.

* Devletin mevcut mekanizmasının yok edilmesi. Yerini merkezi olmayan, federal ve eşitlik temeli üzerine kurulu komün ve şuraların alması.

* Irkçılığa, sömürgecilığe ve bunun tüm klasik ve neo biçimlerine karşı mücadele.

* Egemenliğin meşru aracı olan kurumlarının ortadan kaldırılması. Bunların yerine rasyonel bir eğitimin yanı sıra insanca bir bilim merkezi olan özgür okulların kurulması.

* Sermaye ve devletin egemenlik simgesi olan militarizmin yok edilmesi.

* Ceza ilkesinin kaldırılması: Kriminaller kötü bir toplumun ürünüdür. Hastaların tedaviye ihtiyacı vardır, cezaya değil.

* İnsanın meta yerine konulmaması, özel mülkiyetten arındırılması.

* Baskıcı cinsel etiğin yok edilmesi.*

* Kendi sanat ve müziği ile, kendi yaşam şekliyle yepyeni özgür bir kültür.

Tamamlanmamış ve düzensiz biçimiyle bu program esas itibariyle anarşist hedefin özetidir. Bu tezler bir anda insan istemlerindeki farklılıkları dikkate almıyormuş gibi görünebilir ancak bunların gerçekleşmesinin ön koşulu her insanın gereksinmesine göre kendisini geliştirebilmesi ve yaratıcı olabilmesidir. Özetle şunu söyleyebiliriz: Anarşistlerin tek bir amacı var o da özgür toplumdur. Değişen yalnızca, amaçlarına ulaşmak için koşullara göre değişmek zorunda olan araçlarıdır.

---

* Hergün karşı karşıya kaldığımız ne doğal ne de raslantısaldır. Küçük aile devletin küçük bir resmi ve çekirdeğidir. Devlet tarafından korunmasının nedeni de budur. Bizce cinselliğin özgürce gelişimi özgür olmanın koşuludur.

DEVLETİN ELEŞTİRİSİ

"İnsanın insan üzerindeki yönetimi köleliktir." "Her kim bana hükmetmek için elini sırtıma koyarsa, o bir zalim ve despottur. Onu kendime düşman ilan ediyorum."

"Yönetilmek; polisçe gözetlenmek, denetlenmek, dikizlenmek, sevk ve idare edilmek, yasalar içinde boğulmak, sınırlandırılmış olmak, hareket alanı daralmak, nasihat ve örgüt dinlemek, kontrolden geçmek, değerlenmek ya da değerlendirilmemek, aşağılanmak, sansürden geçmek; hiçbir hak ve yetkisi olmayan birilerince emir altında kalmak demektir... Yönetilmek her işte, her harekette, her faaliyette kaydedilmek, bir şeylere tabi tutulmak, değerlendirilmek, damgalanmak, vergi ödemek, uyruklu olmak, ruhsatlı olmak, otoriteye maruz kalmak, yararlı olmak, uyarılmak, engellenmek, reforme edilmek, düzene sokulmak, cezalandırılmak demektir. Yönetilmek; kamu yararının bahanesiyle ve kamu yararı adına suistimal edilmek, idare edilmeye tabi tutulmak, dolandırılmak, sömürülmek, birilerinin tekelinde olmak, aldatılmak, hırsızların eline düşmek, şantajla uğramak demektir. Sonuç olarak yönetilmek en küçük bir direnişte, daha şikayete kalkışmadan baskı görmek, cezalandırılmak, fena halde haşlanmak, hakarete uğramak, takip edilmek, tartaklanmak, bir şey söylemek için ağzını açamamak, hapse atılmak, kurşuna dizilmek, topa tutulmak, yargılanmak, lanetlenmek, sürülmek, kurban edilmek, satılmak, ihanete uğramak ve üstüne

*üstlük alaya alınmak, makaraya sarılmak, kâfir-
lere maruz kalmak ve tecavüze uğramak demek-
tir.*

*İşte yönetim budur: onun adaleti de, ahlağı
da budur."*

– PROUDHON

Anarşizm esasen sömürenlere, karşı kişisel bir isyan duygusu-
dur ya da böyle oluşmuştur. Sömürenler güç dengesini, ekonomik
yapıyı oluşturan ya da gerçekleştiren organlar olduğundan, her iki-
siyle de mücadele edilmelidir. Devletçi yapıların yok edilmesi anar-
şistlerin her zaman en önemli hedeflerinden biri olmuştur.

Devlet nedir?

Her devlet totaliterdir. Devletlerin tek amacı bireyi sınırlama ve
kendine tabi kılmadır. Devletçiler devletin bir halk topluluğu oldu-
ğunu bizlere yutturmak için ellerinden geleni yapmaktalar. Gerçek-
teyse amaç, her devletçi sistemde var olan koskocaman sosyal fark-
ları örtbas etmek ve küçük bir azınlığın çıkarlarını korumaktır. Dev-
let her özgür uğraşı "devlet güçleriyle" bastırır. Ya da bu hakkı elin-
de bulundurur. Bu güç yalnızca devletin militarize gücü değil aynı
zamanda basın-yayın organlarından, kilise, okul ve aile kurumları-
na kadar geniş bir tahakküm mekanizmasıdır (Üstelik bunların bir-
çoğu gerçekte ne yapmakta olduklarının farkında bile değiller).

*"Devleti temsil ederek düşüncelerimizi başkasına
aktarabiliriz. Eğer düşüncelerimiz devletin düşünce-
leriyse, yalnızca bu durumda özgür olduğumuzu söy-
leyebiliriz, aksi taktirde devlet ağızımıza eder."*

– M. STIRNER

Anarşistler otoriteye inancın psikolojik işlevini başından beri far-
kındadır. Devlet insanlara disiplini, boyun eğmeyi, bağlanmayı öğre-
tiyor; onları terbiye ediyor. Devlet, biz "erdemli insanlara" rekabet
ve başarılı olma ilkesini öğrettiği gibi, bizi düşünmekten ve insanlar-

la dayanışma içinde yaşamaktan alıkoyuyor. Errico Malatesta* otoriter insanların birçoğunun duyduğu özgürlükten korkma duygusunu açıklayarak, henüz psikanalizin gelişmeden önce bu alanda önemli bir saptamada bulunuyordu. /

Anarşistler özgür toplumu gerçekleştirmeye başladıkları her yerde devletin yıkılmasını tutarlı bir biçimde hızlandırmışlardır. Örneğin İspanya ve Ukrayna'da devletin tapu sicil ve evrakları yok edilmiş, hapishaneler yıkılmış, efendiler iktidardan indirilmiş ve toplumsal yaşamın örgütlenmesini halk şuraları üstlenmiştir.

---

* Errico Malatesta (1853-1932) İtalyan anarşist. İtalya'da birçok köylü ayaklanmasını örgütledi. İsviçre'de Kropotkin'le tanıştı. Londra'da uzun süre yaşadı. Malatesta tutarlı bir sınıf mücadelesi ve anarşizmin örgütlenmesini gerekli bulan bir mücadele modeli yarattı.

OTORİTER SOSYALİZMİN ELEŞTİRİSİ ANARŞİZM VE MARKSİZM

"Komünizmden nefret ediyorum; çünkü, o özgürlüğün yadsımasıdır. Ve ben özgürlük olmaksızın insanca bir şey düşünemiyorum. Komünist değilim, çünkü; tüm toplumsal erki devlet eline veriyor; ona göre devlet, erkin merkezidir. Ve erk bir sıvı gibi (akıp) yok olmaktadır. O, özel mülkiyetin devlet elinde toplanmasını gerekli görür; oysa ben, devletin toptan yıkımını arzu ediyorum ve otoritenin, insanları ahlaksal açıdan eğitmek ve medenileştirmek adına bugüne kadar köleleştirmiş, kendine tabi kılmış ve felakete sürüklemiş olan devlet vesayetinin toptan imhasını istiyorum. Ben toplumun ve onun ortak mülkiyetinin aşağıdan yukarıya doğru yapılaşmasını istiyorum. Kim olursa olsun herhangi bir otorite aracılığı ile yukarıdan aşağıya örgütlenmesini değil."

– MICHAİL BAKUNİN

Marksizm ve anarşizm birçok kez iki düşman kardeşe benzetilmiştir. Ne var ki bu büyük bir yanılgıdır. Birincisi marksizmin felsefesi yalnızca şiddete dayanmaktadır ve yaşamı ikiye bölmektedir: materyalizm ve metafizik. Bunun dışında her şeyi küçümsemek, ciddiye almamak marksizmin en büyük hatasıdır. Bu hatayı dünya marksizmi bugün daha iyi kanıtlamıştır (Marsist-Leninist devletlerin ne alemde olduğu ortadadır). Her insan bir felsefedir ve insanlar ilgi alanları doğrultusunda bir araya gelirler. Bakın Bellegarriue kendisini nasıl tanımlamış:

"Dünya benimle birlikte doğmuştur; bireyselliği mi meydana getiren nefes ve organizmamı yitirdiğimde, benim için dünya son bulmuş olur. Ben ilk ve

son insanım. Benim yalnızca bir tek meselem var, bu meselenin yalnızca bir simgesi var ve bu simgenin yalnızca bir adı var: tatmak."

Ve bir kızilderili de kendi yaşam felsefesini şöyle dile getiriyor:

"Hristiyanlar bizi Hristiyan yapmak istiyor, devlet; uygarlaştırmak istiyor. Marksistler de proleter olmamızı istiyor. Beyaz adamın tanrısı devlet ve makedir. Ama ben, ne öncü, ne önder, ne de devlet olmak istiyorum. Ben, bir kızilderili olarak doğayla kucak kucağa yaşamak istiyorum."

– RUSSELMEANS-LAKOTA

İkincisi marksizmin özgür bir toplum arzuladığını kim söylemiş; sorun salt söylemekse herkes söyleyebilir; kapitalizm de herkes için özgürlük istediğini söylüyor ancak sunduğu daha doğrusu şiddet zoru ile dayatmaya çalıştığı "özgürlük programı" özgürlük dışında her şeyi içeriyor. Marksizmin programı da öyle; hatta başta Rusya olmak üzere politik iktidarı ele geçirdiği her ülkede insanları kendine tabi kılmak için adeta insan düşüncesini yok etmeyi amaçlamıştır. Ne demişti Stirner: Devletin düşüncelerini onaylarsak, bize yaşama hakkını verir, aksi taktirde malum... Marksizm bir devlet ideolojisidir. Anarşistlerse tüm devlet ideolojilerini yok etmeyi amaçlar. Tarih boyunca marksistler, anarşistlerin karşısına çıktığından bu konuya özel bir yer verme gereğini duyduk.

Başlangıçtan beri, otoriter yığınların başında bulunan marksistler daha güçlü ve merkezi partilerin kurulmasını, merkezden yönetilen sendikalarda çalışılmasını benimsiyordu. Anarşistlerse yalnızca yapılmak istenen çalışmaların bir araya gelerek konuşulması için gizli, özgür ve merkezi olmayan yapılanmayı benimsiyorlardı. Otoriter bir yapılanmanın, kendi içinde yeni bir devlet çekirdeğini taşıdığını anarşistler görebiliyordu. Anarşistlerin istemi politikaya katılmak değil, var olan haksız toplumsal sistemin acilen yok edilmesi ve temel sorunlara karşı radikal ve tutarlı bir çalışmaydı. Görülece-

ği gibi her iki akım arasında büyük farklar var. Tarihte bu iki akım da birçok kez toplumsal devrimi amaçlamıştı ancak her ikisinin de devrimci çizgileri farklıydı. Şüphesiz toplumsallık anlayışları da.

Komünizmin bir tehlike taşıdığını anti-otoriterler başından beri fark ettiler. Bakunin, Marx'la bir polemğinde Marx'ı dünya devriminin mimari şefi olmak istediğinden dolayı azarlamıştır: "Böyle bir öncülük en nihayetinde halkın devrimci girişimini engeller ve insanlarını yeni bir köleliğe sürükler."

Marksistler devleti yok etmek yerine, ele geçirmek, daha da güçlendirerek sosyalizm için "yararlı hale" getirmek istiyordu. "Devletin ekonomik yapısı ele geçirildikten sonra devletin kendiliğinden canı çekilir"miş! Bu yaklaşımın kuramsal olarak doğru olduğu söylenebilir ama pratik açıdan bir çok örnek bu teoriyi çürütmüştür. Anarşistlerle marksistler arasındaki bu farklar I. Enternasyonal'de sert sürtüşmelere neden olmuş ve sonuçta bölünmelere neden olmuştur (bkz. "Bakunin ve I. Enternasyonal" adlı bölüm).

Bazı jocaben ve otoriter eğilimler Lenin tarafından daha da pekiştirilmiştir. Lenin, aşırı bir merkeziyetçilik elde etmenin ve partiye dar, eksantrik bir plan hazırlamanın yanı sıra özellikle de "meslek devrimcilerini" yığınların öncüsü yapmak için bu eğilimleri güçlendirdi. Bunun ardında yatan endişe şüphesiz yığınların kendiliğinden hareketinin parti öncü rolünü tehlikeye sokmasıdır. (ki; 1905 ve 1917 Şubat Devrimlerinde ipin ucunu kaçırdıklarının farkına varan Lenin ve yandaşlarının neden bu konu üzerinde bu denli tana-na yaptıklarını anlamak mümkün.)

Daha kendi döneminde öncü parti düşüncesinin ve merkezi örgütlenmenin içerdiği tehlikeye Bakunin şöyle işaret ediyordu:

"Zeki ve en iyi amaçları olan bir grup insanın, devrimci hareketin ve tüm dünya işçilerinin ruhu, örgütleyicisi ve yöneticisi olabileceğini ileri sürmek insana şu soruyu hatırlatıyor: Ortaklık duygusuna karşı olan bu inançsızlığı Bay Marx gibi akıllı bir insan

nasıl düşünebilir... bu, devrimi öldürmeye ve tüm halk hareketlerini felce uğratmaya yeter... Devletin taşıdığı etiket değişebilir ama özü asla değişmez. Ya bu devleti imha etmek ya da çağımızın yarattığı o utanılması gereken müthiş yalanla yani bürokrasiyle ama bu kez kızıl bürokrasiyle uzlaşmak zorundayız."

Rusya'da gerçekleşen tam da budur. Marksizmin otoriter ruhunu daha da geliştiren Lenin Rus halk devrimini küçük ama sıkı disiplinli partisinin diktatörlüğü altında ezmeyi üç yılda başardı: Halk neyin ne olduğunu anlayana kadar, her şey olup bitti. Kızıl diktatörlüğe karşı başlatılan her ayaklanma kanla boğuldu: Anarşistler ve anarko gruplar düşmana karşı verdikleri mücadelenin yanı sıra marksistlere karşı da mücadele etmek zorunda kaldılar.

Aslında amacımız Marx'ın ya da Bakunin'in kişisel kavgalarını ya da dar kafalı entrikalarını burda sergilemek değil, tarihten örnekler çıkarsatacak.

Anarşizm marksizmi özellikle şu noktalarda eleştirir:

* Kendiliğindenciliği yok etme tehlikesi taşıyan otoriter yapılar (parti vb.)

* Özgür toplum adına, devleti yok edeceğine onu devralma.

* Tarihi materyalizmin tehlikeli mekanik tarih anlayışı: bunun sonucu olarak da devrimci öznenin rolünü daha doğrusu varlığını ihmal veya inkar etme.

* Ekonomik devrimin aşırı derecede vurgulanması: oysa değiştirilmesi gereken şey yalnızca ekonomik sistem değil, aynı zamanda bütün bir üst yapının (yönetimin, militarizmin, hukukun vb.) imha edilmesidir.

Marksizm-Leninizm ise anarşizmi esas alarak şu noktada eleştirdiğini zanneder: Anarşizmin küçük-burjuva dünya görüşü olduğunu, anarşistlerin doğru bir yapılanma yani örgütlenme girişimi ol-

madığını ve sonuç olarak yalnızca kaos yarattıklarını ileri sürerler. Bu son iki noktayı, yani kaos ve örgütsüzlük eleştirileriyle ilgili daha önce açıklama yapmıştık ve bunun doğru olmadığını kanıtladık. Küçük-burjuva eleştirisi de bizce biraz aptalca bir eleştiridir. Öncelikle bundan ne anlaşıldığı açıklanmalıdır. Genel olarak bu sözle anarşizmin küçük-burjuvaziye hizmet ettiği öne sürülmektedir; bu tezi iddia etmek, şimdiye kadarki anlattıklarımız dikkate alınırca enayiliktir. Üzerinde durmaya bile gerek yok. O halde anarşistler mi küçük-burjuva idi? Bu azarlamaya en çok hedef olan Proudhon bile basit bir dizgiydi; yaşamı boyunca ekmek parasını kendisi kazanmıştır. Kropotkin ve Bakunin aristokrat kökenli olmalarına rağmen, Bakunin'in de söylediği gibi, içinden geldikleri sınıfa sırt çevirerek, tamamen halkın sorunlarını benimsemişlerdir. İspanya iç savaşında can veren milyonlarca İspanyol işçiden ya da Bolşevik kurşunları önünde can veren Ukraynalı komünarlardan, Kranstadlı denizcilerden söz etmiyoruz bile... Kaldı ki bu eleştiriyi yöneltenlerin ikibaş ideoloğundan birinin burjuva kökenli olduğu anımsanırsa bunların lafı bile olmaz. Ayrıca anarşistler sınıf kökeni araştırmayı yanlış buldukları gibi, dünyayı salt ekonomik sınıflandırmalara göre ayırtırmayı da hatalı bulurlar.

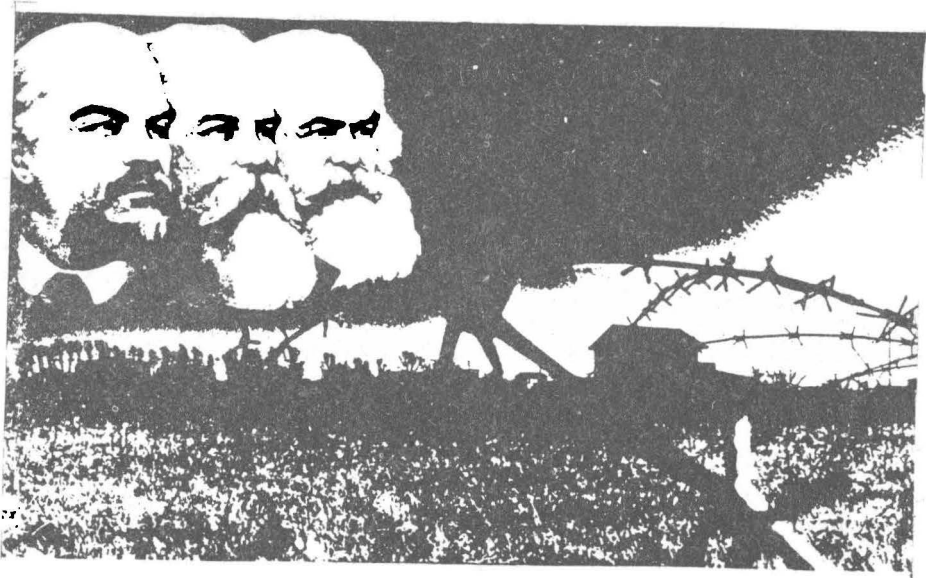
Günümüzde de otoriter sosyalizm, kapitalizm kadar güncel ve tehlikelidir. Rudi Dutschke 1967'de şöyle yazıyor:

"Devlet bürokrasisinin güçlenip, bağımsızlaştığı ve merkezileştiği günümüzde, Bakunin'e göre esas olan devletin imhası ve doğrudan doğruya yok edilmesi sorununun yeniden ele alınması sanırım son derece gereklidir."

Daha geçen yüzyılın yarısında yani Stalin'den yüz yıl önce Proudhon komünist politikayı çok iyi özetlemiştir

"Komünizm, düşmanın elindeki silahını alıp, halka çeviren bir ordudan daha farklı değildir."

Bugün silahların mülk sahiplerine değil de (çünkü bunlar yeniden dirildi) mülksüzlere karşı yönelmesi son derece dikkate değer tehlikeli bir olgu. Mülksüzlerin çıkarlarını hedefleyen devrim, ne var ki güncel yaşamlarında bir şey değiştirmedir. Ve bugün mülksüzler özgürlüğü olmadığı bir ortamda, parti aristokrasisi için çalışıyor.

ÖZGÜR TOPLUM

"Özgürlük bir erektir. Sahip olunan özgürlükse ölü ve tatsız tutsuzdur. Çünkü özgürlük benimsendiği sürece kendini yeniler. Bu özgürlük kavramının özelliğidir. Bu nedenle her kim mücadele anında kalkıp: ben özgürüm dediği an, özgürlüğünü yitirmiş olur."

– PROUDHON

Anarşistlerce benimsenen özgür toplumun prensiplerini kabaca açıklamıştık. Aşağıda da tek tek sorunları anarşistlerin nasıl gerçekleştirmek istediklerini göreceğiz. Ve bu düşüncelerin eyleme nasıl yansındıklarını da değerlendireceğiz.

Özgür bir toplum özgür insanların eseridir. Ne var ki insanlar günümüzde hiç de özgür değildir. Özgür bir eğitimin tadına varmayan bu insanlar, özgür düşünmemektedirler; kısacası bu toplumun değer yargılarını taşımaktalar. Bu, ya insanların bilincine ya da bilinç altına yansıyor.

O halde gelecekteki yeni bir toplumun biçimi a'dan z'ye kadar daha bugünden bugünün insanınca tasarlanır ve kaleme alınırsa, yaratılan model ister istemez eski toplumun izlerini de taşıyacaktır. Bu izler zamanla ortaya çıkarak yeni toplumu sarsarabilir. Bu bağıntıyı bilen bir devrimci için yeni toplumun ve devrimin "yolunu" çizmek bir cinayet sayılır. Buna rağmen her yerde anarşistlerin hazır bir reçetesi olmaması toplumsal projelerdeki zayıflıklarına yorumlanır. "Gençliğe Konuşmalar" yazısında Bakunin bu çelişkiyi şöyle açıklıyor:

"Daha iyi bir yaşamın yalansız tasarımlarını düşünen insanları da tanıyoruz. Bu insanlar hükümetin benimsemediği değişimler için kimseden onama almayacaklarını ve hükümetin çıkarlarının halka ta-

mamen ters düştüğünü de biliyor. Bunun ötesinde şiddetle her şeyin alınması gerektiğini de anlıyor ve bilmekteler... Buna rağmen böylesi planlar düşünüp taşınmaktalar: kimin için, neden... Bu insanlar düşüncelerini var olan iğrenç ilişkilerden elde ediyor, dolayısıyla sonuç hep aynı iğrençlik."

Evet, bir şeyin tepeden tırnağa yeni olması gerekiyorsa, bu ancak eskiyi yine tepeden tırnağa kadar yok etmekle gerçekleşebilir. Bunun adına Bakunin "amorphe" (biçimsiz) diyor. Anlatılmak istenen şudur: düşüncenin alışılmış biçimlerini aşmamız, yaşama yeni biçimler vermemiz, devletin, sermayenin, kilisenin, bürokrasinin, militarizmin vb. baştan sona kadar tüm otoriter yapının imha edilmesidir; bu yeni toplum kurulmadan önce gerçekleşmelemdir. Bu anarşizm düşmanlarının ileri sürdüğü gibi, tüm fabrikaları, evleri, şehirleri yerle bir etmek anlamına gelmez. Asla!

Peki ama bu köktenci değişim nasıl gerçekleştirilebilir? Devrim şüphesiz kendiliğinden gelmez:

Devrimi bir yerlerde değil, kendi yapıcılığınızda arayın. Onu içinizde ve yüreğinizde yapın, bu bireylerin toplumsal devrimidir.

Tarihte sömürülenlerle sömürenler hep karşı karşıya gelmişlerdir; bu her zaman da böyle olacaktır; ancak devrimci hareket her dönem farklı biçim kazanacaktır. İnsanlar mücadelelerinde yaratıcı olmak zorundadır. Örneğin 1917 Rusyası'nda pasif direnme düşünülemezken, bugün batı dünyasında büyük bir önem kazanmıştır. Koşullar her zaman belirleyicidir; ancak koşulları da insanlar yaratıyor. Bir taraftan bireysel tecrübelerden diğer taraftan halkların kurtuluş mücadelesinden öğrendiğimiz gibi, devrimci mücadele; dayanışma, örgütlenme ve karşılıklı yardımlaşma gerektirir. Ve ancak bu koşullarda yeni insan tipi ve yeni toplumun ilkel biçimleri doğar. Örneğin "ŞURALARI" ne öğrenmiş eğitilmiş kuramcılar bulmuş ne de insanlara kitaplar öğretmiştir. Onlar özgürlük mücadelesinin ürünleridir. Anarşi, senden isteneni değil, kendi istemini gerçekle-

tir diyor. Bu bir anlamı ile devletin insanlardan beklediği, örneğin askerlik gibi tüm otoriter görevleri reddetme anlamına geliyor. Henri David Threau şöyle yazıyor:

"Ben herhangi bir otoritenin kölesi olarak doğmadım; ben kendimce yaşamım. Görelim bakalım kim daha güçlü... Bitkiler kendilerince yaşamazlarsa ölür gider: İnsanlar da öyle..."

Threau yıllarca devlete vergi ödememiş: insanları bu mücadeleyi paylaşmaya çağırmıştır. Milyonlarca insanın vergi ödemeyeceğini düşünebiliyor musunuz? Yüzbinlerce insanın asker olmayacağını?

Mücadele bireyin ilk defa gücünü duyduğu andır, rekabet duygusu, kazanç tutkusu, kendini gösterme arzusu, sahip olma eğilimi vb. gibi öğretilmiş tutumları, bu mücadelede ve özgür bir toplumun somut olanakları karşısında anlamsızlaşır.

Sorun şu: insan doğası gereği özgürce, özgür bir toplumda yaşayabilir mi? Bir dizi verilere rağmen, günümüzde anarşist bir toplumun halâ olmayışı insanın özgürce yaşayamayacağını kanıtlamıyor mu?

Son soruyla başlayalım. Anarşist toplumların çöküşünün nedenleri dikkate alınırca bu soru biraz sinizm içerir. Bütün özgürlükçü deneyler ya kapitalist ya da komünist askeri birliklerce kurşuna dizilmiş ve kanlı baskılar sonucu yok edilmiştir. Bütün bunların insanın doğası ya da insanın özgürlük yeteneği ile pek ilgisi yok: Ve insanın özgür olamayacağını da hiçbir şekilde kanıtlamıyor zaten. Birinci soruya gelinece. Birtakım bilim adamları bizlere mal, mülk, baskı, saldırı ve hatta kapitalist üretim biçiminin "doğuştan iç güdüler" olduklarını ayrıntılarıyla anlatmaya çalışır. Nikolai Bucharin "Tarihi Materyalizm Teorisi" kitabında şöyle yazıyor:

"Taneyi gagalayan bir horoz burjuva bilginlerine göre bir emperyalisttir; çünkü horoz taneyi egemenliği altına alıyor (...) Dolayısıyla burjuva bilim adamları sıkıştıklarında gidip gelip ya emperyalist horozla

ya da kapitalist maymuna el uzatırlar. "Bilim"inde bulunduğu perişan seviyeyi bu ömek yeterince açıklıyor."

Çok doğru: Kendisine "objektif" diyen bilimin böylesi, kime yararlı olur? Kilisenin batıl inancıyla kalıplaştırılmış ortaçağ dünyasında, "objektif" bilim adamları güneşin etrafında dönen dünyanın yuvarlak bir tepsi biçiminde olduğunu iddia etmiyorlar mıydı? Bunu dışında başka bir şeyi ileri sürenlerse şeytan ya da benzeri bir şey olmakla suçlanmıyorlar mıydı? Sovyetler Birliği'nde rejimin izin vermediği soya çekim öğretisini savunan biyologlar, Sibirya'ya sürülmedi mi? Psikoloji tüm deneysel bilgilerini, sistem içinde eğitilmiş "hasta", kısacası mahvolmuş insan yığınından elde etmiyor mu? Bilginler insanların yasalar çerçevesinde yaşayıp yaşamadıklarını gözlemledikten sonra ortaya çıkardıkları sonuca göre yani deforme olmuş insanı doğal diye tanımlamaktalar. Diğer yandan bilim adamlarının elde ettiği bilgiler arasında da anlaşmazlıkların olduğu bir gerçek.

Garip olansa, devlet yönetimine ters düşen öğrenim yerlerinin (örneğin Wilhem Reich'in psikoloji okulu ya da 1920 yıllarındaki sex-pal hareketi) ağır hareketlere hedef olmasıdır: hepsinin hakkında kovuşturma açılır ve hatta yasalara aykırıymışcasına muamele görür. "Solcu" bilim adamlarının resmi bilime oranla, araştırmalarında daha başka sonuçlar elde etmeleri şaşırtıcı mıdır halâ? Örneğin anarşist kuramcıdan daha çok doğa bilimcisi ve coğrafyacı olarak tanınan Peter Kropotkin, etnoloji araştırmasını ilk kez başlatan biri olarak, Sibirya'da hayvanlar arasında yaptığı araştırmadan sonra yayınladığı "Gegenseitige Hilfe"* adlı eserinde hayvanlar alemindeki karşılıklı yardımlaşma tarzındaki ilişkisinin, en az saldırgan rekabetçi ilişki kadar hatta bundan da fazla olduğunu saptamıştır.

---

* Gegenseitige Hilfe in Mensch und Tierwelt, o Karnn Kramer Verlag, Berlin: bkz. Bu kitapta "Kropotkin" bölümü.

Resmi bilim taraflıdır: tanınmış bilim adamlarının hangi siyasi çizgide olduklarını çok açık ve kesin biçimde saptayabiliriz. Örneğin Konrad Lorenz bir anda tüm otoriter zihniyetlerin sevgilisi oluverdi... Bilimin "olanaksız" kıldığı farklı bir yaşamı sürdüren, o "cani" ve "ilkel" halklar, hergeçen gün kapitalizmin bilgin baylarını şaşkınlığa sürüklüyor: Bu insanlar evlilik ve para gibi aptalca kurallar tanımadıkları gibi, saldırı, savaş, egemenlik ve sahip olma düşüncesi de tanımamaktalar. Etnoloji ile ilgili herkes bunu doğrulayabilir. Bundan anarşistlerin balta girmemiş ormanlara geri dönüş yapma niyetinde oldukları falan anlaşılmasın. Tam tersine tekniğin sunduğu olanaklarla topluma yeni bir biçim kazandırılacaktır.

• **Bu noktada birkaç şey daha söylemek istiyoruz; Bilime kapalı gözlerle güvenmekten sakınlım! Daha çok fantazilerimizle alıştırmalar yapalım; daha çocukluğumuzdan bu yana bize imkansız diye öğretilen şeyleri, ruhumuzla cevaplandırıp gerçekleştirmeye çalışalım. O zaman anarşizmin ütöpik bir düşünce olmadığını anlayacağız! Paris'te Mayıs 1968'de devrimci gösterilerin yanı sıra duvarlarda göze çarpan slogan işte bunu vurguluyordu: "gerçekçi olun, imkansız isteyin."**

Bu "imkansızlığı" anarşistlerin nasıl tanımladıklarını diğer bölümlerde daha da yakından inceleyeceğiz.

EKONOMİK YAPI

Yeni bir toplumun ekonomik yapısının kapitalist sistemden daha farklı olması gerektiği şüphe götürmez. Godwin'den bu yana kapitalist üretim sisteminin analiz ve eleştirisi açık bir biçimde ortaya konmuştur. Özellikle Proudhon'un kapitalizm analizi anarşist ekonomik yapıyı belirlemiştir. Marx (bugün güncelliğini yitirmiş de olsa) ve Fourier gibi bazı sosyalistlerin yaklaşımları da doğru bir analiz içermiştir.

Sermaye bir avuç kapitalistin elinde toplanmaya devam ederek, bütün ekonomiyi kontrol altında tutan merkezi tekeller yaratmıştır. Bu da işçilerin görelî sefaletine yol açıyor.* Kapitalist ekonomik yapı; sömürü ve artı-değer üzerine kuruludur: Ücret, fiyat, kâr sistemi sonucu da her türlü haksızlık ve sosyal sefalet sürekli çoğalmaktadır. Kapitalizm, kendi doğası gereği ortaya çıkan ekonomik krizleri engelleyemez: dolayısıyla binlerce işçi bu krizin kurbanı oluyordur.

Bu nedenle toplumun bütün alanlarında olduğu gibi ekonomi ve sanayi de özgür üretim kooperatifleri yolu ile federatif bir tarzda örgütlenmelidir. Kısacası ekonomi sınırlanmamalı ve merkezi tasarımlarla engellenmemeli, tüm üretici ve tüketicilerin gerçek ihtiyaçları hedef alınmalıdır. Görüldüğü gibi ekonomik düzen rastlantı sonucu gerçekleşmiyor. Burada, daha çok pratik tecrübeler sonucu ortaya çıkan taşımacılık, hammadde elde etme, depolandırma ve ürünlerin dağıtımını gibi sorunların organizesi için sanayide ve diğer üretim birimlerinde şuraların oluşturulması kastediliyor. Bütünyle yaşam pratiğiyle ilintilidir. Kısaca sözünü ettiğimiz ortama şuralar prensibi ya da öz yönetim diyebiliriz.

Kapitalist üretim biçimiyle birlikte onun niteliklerinden biri olan paranın da ortadan kalkması gerekiyor. Birçok insan ürünlerin değış tokuşuna oranla paranın pratik olması açısından daha faydalı olduğunu düşünür. Bugün paranın herhangi bir maddeden daha çok değeri var. Para el değmeden çoğalır. Parayla ardı arkası gel-

meyen vurgunlar yapılabilir. Para, birikebilen, savaşa ve krizlere, politik entrikalara hizmet eden soyut bir değerdir. Yani dünyadaki inek ve keçilerden çok çok öte bir şeydir. Para, toplumsal adaletsizliğin sembolü olmakla birlikte, yönetici sınıfın küstahlığıdır da.

Para kaldırılınca ne olacak? Yeniden keçi ve inek değiş tokuşuna mı başlayacağız?

Bunun da çözümü kolay.

Yeni bir toplumun üretim biçiminin ihtiyaç üretimine dayandığını var sayıyoruz. Yani bütün teknik ve bilimsel olanakların mümkün olduğunca kullanılması ve insanın yabancılaşmasına yol açan bütün işlerin en aza indirilmesi ile tüm dünya insanların yaşamak, eğlenmek ve huzur içinde olmak için bu üretimden faydalanmaları mümkündür.

İçinde yaşadığımız sistemde; insanlığın büyük bir kısmı karnını bile duyaramazken, küçük bir kısmı bolluk içinde yaşıyor; yani lükse yönelik de bir üretim söz konusudur. Temel ihtiyaçlardan öte, teknolojinin seferber ettiği medyalar aracılığı ile "yeni ihtiyaçlar" yaratılıyor (elektrikli diş fırçası, bilgisayarla çalışan çakmak, lüks arabalar vs.). Üretilen metallerin kısa sürede yıpranıp atılması için teknoloji bütün olanaklarını seferber ederek tüketimi sürekli kılmaya uğraşılıyor. Böylelikle kapitalizm kendinin yeniden üretimini garanti altına almaya çalışıyor. Moda gibi suni bir kültür yaratılarak tüketici kontrol altında tüketmeye teşvik ediliyor. Moda hiçbir zaman ihtiyacımız olmayan şeyleri bize zorla kabul ettirmeye çalışıyor. Yine bu sistemde üretimden elde edilen artı-değer korkunç boyutla militarizme transfer edilerek, sistem korunmaya çalışılıyor. Bir tarafta koskoca bir sefalet varken, diğer taraftan üretim geliri gereksiz yere israf ediliyor. Ve bunun yalnızca bir anlamı var: kendi kendisiyle çelişen, her zaman sallantıda olan kapitalist üretim biçimini ayakta tutmak.

Oysa tüm bunlar üretimin ihtiyaca göre belirlendiği bir ekonomik düzende sözkonusu değildir. Yapılan birtakım istatistikler sonu-

cu, gereksinime dayalı tutarlı bir üretimin, moda, askerlik, reklamlar vb. olmadan tüm insanların gereksinimini fazlasıyla karşılayacağı kanıtlanmıştır: üstelik günde dört ya da beş saat çalışmayla.

Başlangıçtaki sorunumuza geri dönersek; durumu böyleyken de-ğış tokuş yapmanın ne anlamı var. Tekniiksiyen her sabah fırıncıdan para ya da radyo vermeden ekmeğ alabilir.

Özgür bir toplumda dağıtım (bunlar günlük ihtiyaç maddeleri) olmadığı sürece üretim-şuralarının görevi olacaktır. Böylelikle dağıtım iyi bir biçimde sağlanmış herkese ulaşmış olacaktır. Çünkü ihtiyaca dayanan bir üretim hemen bugünden yarına, hiçbir sorun çıkmadan gerçekleşecek değıl. Ancak bu, herkesin, tüm toplumun yararına olacaktır.

Bunu zihnimizde canlandırmak şüphesiz kolay değıl; çünkü bize göre almak ve vermek "doğal" bir şeydir. Yakından bakılırsa yeni bir toplumda da aynı şey söz konusudur; tek farkla ki emeğın parayıla değıl, insanların yaptığı iş dolayımıyla karşılanmasıdır.

Peki ama çalışmak istemeyenler ne olacak?

Kapitalist sistemde çalışma her insan için angarya, tehlike ve can sıkıcılık demektir. Yani üretici bir tür yabancılaşma içindedir. Daha önce ihtiyaç temeline dayalı bir üretim sisteminin insancıl olması gerektiğini vurgulamıştık. Yani çalışma bir üretim gücü olmanın çok, insancıl olmalıdır. İnsancıl iş yerleri, iş süresinin kısaltılması, insanın çalışma saatlerini kendince belirlemesi, makinalarla olan yabancılaşmanın ortadan kaldırılması vb. tüm bunlar bambaşka bir ışık altında beliren yalnızca birkaç örnek; böyle bir toplumda üretici ne yaptığını ve kimin için yaptığını bilecek ve bugünkü yabancılaşmayı yaşamayacaktır. Asla parazitler sınıfını beslediğı duygusuna kapılmayacaktır.

İnsanların çalışmaya zorlanması anarşizmin özgürlükçü prensibi-ne ters düşer. Ama hiçbir özgür komün de çalışmak istemeyen insanları beslemek zorunda değıldir. Bu, yine de komünlerin kararına ve dolayısıyla yaşam standartlarına bağılıdır.

Geriyeye Şu soru kalıyor: gereğinden fazlasını almak isteyen insanlar ne olacak? Bu noktada özgür toplumun, her Şeye göz yuman bir kukla olduğu düşüncesinden vaz geçilmelidir. Yani topluluk kendi haklarını korumasını bilecektir. Karşılıklı denetleme olabileceği gibi, tahakkümün hegomanyasından arınmış olan birey, eski toplumun ahlaksızlıklarından da arınmış olacaktır. Özgür bir toplumu günümüzdeki sistemlerden ayrıran temel prensiplerden biri de, hiç kimsenin Şu ya da bu komüne ya da topluluğa katılmak zorunda bırakılmamasıdır. İnsanlar yeni örgütlenme biçimlerini yaratarak farklı birlikler kurabilirler. Zamanla en ahlaksız biri bile paranın olmadığı bir toplumda meta vurguncululuğunun anlamsız olduğunu anlayacaktır. Hiçbir Şey satılmayacak ve satın alınmayacak. Dolayısıyla maddenin alabileceğinden daha fazla yemek ya da iki evde birden oturmak, iki arabayı aynı anda sürmek, iki televizyona aynı anda seyretmek olmaz. Kırılan otoriteyle birlikte sahip olma düşüncesi de son bulacaktır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz istemlerin büyük bir çoğunluğu İspanya ve Ukrayna'daki anarşist deneyimlerde hayata geçirilmişti. Her iki yerde de savaşın katı koşullarına rağmen başarmak için çalışıldı; koşullar nedeniyle kelimenin tam anlamı ile ihtiyaca dayalı bir ekonomik modelin yaratıldığını söylemek imkansız. Ancak buna rağmen, insanca iş ortamları yaratılmıştı: Tüm iş yerleri işçilerin ellerinde, işçilerce (ortaklaşa) yürütölüyordu. Yönetim en asgari seviyeye indirgenmişti. Tüm hizmet işleri; taşımacılık ve savaşla mücadele yalnızca işçilerin, çiftçilerin ve milislerin demokratik Őuralarınca yerine getiriliyordu. Ve herkesin (anarşistler hariç) imkansız bulunduğu Şey gerçekleşmişti: üretim azalacağına çoğalmış, bürokrasiyle çalışılmadığı için ücretler yükselmişti. Hatta savaşın sürmesine rağmen bazı yerlerde çalışma süresi dahi kısalımtı. Ne 1918 ile 1922 arasında Ukrayna'da, ne de 1936 ile 1939 arası İspanya'da açlıktan ölen olmamıştı. Oysa aynı tarihte Sovyet Rusya'nın merkezi ekonomik sistemi altında milyonlarca insan açlıktan Őikayetçiydi. Ukrayna sanayisi az olan bir çiftçi ülkesiyken, İspanya, özellikle Barselona ve Valensin başta olmak üzere sanayi merkezleri çok olan bir ül-

keydi. Ama her ikisi de özyönetim ve ihtiyaca dayanan üretim gibi anarşist prensiplerin gerçekleşebileceğinin tipik örneğidir.

Sonuç olarak anarşistlerin ekonomik örgütlenmeyle ilgili tezlerini şöyle özetleyebiliriz: işçi özyönetimi, ihtiyaca göre üretim, paranın kaldırılması, insanca çalışma koşulları, şura prensibine dayanarak teknik araçların kullanımı. Gerçek şu ki; özgürce örgütlenmiş bir ekonomi olmaksızın özgür toplum gerçekleşemez.

ÖRGÜT

"Siyasal bilimlerin binlerce öğrencisi olduğu doğrudur, ancak devletsiz bir toplumla ilgilenen kaç insan var"

– COLIN WARD

Genel olarak anarşinin örgülenmemenin klasik bir kavramı olduğu varsayılır. Bunun doğru olduğu şüphesiz söylenemez. Daha önce de belirttiğimiz gibi, anarşizmin düzensizlik olmadığı, hatta düzenin en doğal ve en uç tanımı olduğu bir gerçektir. Anarşi her insanın doğal ve sosyal gereksinmelerini en iyi şekilde karşılar ve bize yalnızca bir tek örgütlenme biçimi sunar.

Errico Malatesta şöyle yazıyor:

"Otoriter eğitimin etkisinde kalan kimi insanlar, otoritenin sosyal örgütlenmenin ruhu olduğundan yola çıkarak otoriteyle mücadele etmek için örgütlenmeyi reddederler..."

Malatesta'ya göre örgütlenmenin otoriter olmadan gerçekleşmeyeceğini düşünenler böyle bir yanılığın içindedir. Bu eleştiri hem bazı anarşistleri hem de anarşist olmayan otoriter örgütleri hedefler. Bazı anarşistlerin haklı olarak örgütlenmeye karşı çıkmış olmaları, onların birleşmeye karşı oldukları anlamına gelmez. Şu bir gerçek; her türlü örgütlenme, otoriter eğitim vb. nedenlerden dolayı otoriter olma tehlikesini içeriyor. Kimi anarşistler bu tehlikeyi yakından hissettikleri ya da onu doğrudan yaşamış oldukları için anti-pati geliştirmişlerdir. Bunun anlayışla karşılanması gerekiyor. Özellikle Anarko-sendikalist örgütlerde az da olsa otoriter ilişkilere, daha doğrusu otoriter eğitim vb. sonucu oluşan bozuk ilişkilere rastlamak mümkün. Bunun nedeni toplumun seksist, ataerkil, rasist vb. yansımalarıdır. Anarko sendikalistler bunun farkındalar, onlar da diğer anarşistler gibi var olan her örgütlenmenin yarının aynası olduğunun bilincindedir. Bu nedenle bozuk ilişkilere her zaman mü-

cadele' halindeler. Esasen "hiçbir" anarşist kuramsal açıdan örgütlenmeye karşı çıkmamıştır. Ancak bozuk ilişkiler baş gösterince, kimileri ya örgüt içinde bunları aşmayı seçerken, bazıları da örgütü terk etmeyi seçerler. Kaldı ki bazı durumlarda küçük gruplaşmalar, büyük örgütlenmelere oranla daha tutarlı, daha verimli mücadele verirler. Anarşist olmayanlara gelince, daha doğrusu anarşistleri örgütlenmemekle suçlayanlara gelince; onlar otoritesiz bir şey düşünemez. Onlara göre örgütlenme otorite demektir. Dolayısıyla otoriteye karşı çıkan herkes de örgütlenmeye reddetmiş olur.

Tarih boyunca anarşistler örgütlenmeyi iki evre olarak düşünmüşler: Devrim öncesi (pre) ve devrim sonrası (post). Birinci evre: daha çok, dağınık ve zayıf durumda olan özgür güçleri mümkün olduğu kadar verimli ve yararlı düzeyde harekete geçirme, devrimci propaganda çalışması yapma, her yerde gruplaşma, hücreleşme ve devletin baskısına karşı koymaktır. Bu süreç boyunca merkezileşme eğilimi gösteren diktatöryal yapıların başgöstermesi engellenilmeye çalışılır. Çünkü bu eğilimler bir taraftan kurtuluşu sömürüye, diğer taraftan da halk hareketini parti hareketine dönüştürme istemi içerir. Anarşistlere göre araçlar amaca ters düşmemelidir. (Bir amaç olan özgürlük aynı zamanda örgütlenmenin de temeli olmalıdır.) Ancak devrimci bir örgüt, politik bir hücre şüphesiz özgür bir toplum kadar özgür olamaz. Özellikle de illegal yapılanmalar söz konusuysa.

Bakunin işte böyle bir dönemde yaşıyordu. Çeşitli anarşist birlikler gizli konferanslar yoluyla ve kuryelik sistemini esas alarak çalışmalarını sürdürüyorlardı. Böyle bir ortamda sömürülen halkla ilişki özel bir sorun yaratıyordu. Bu yüzyılın başında II. Dünya Savaşı'na kadar anarka-sendikalizm pré devrimci örgütlenme tarzını sürdürüyordu. Bu dönemde anarka-sendikalizm her iki sorunu da çözebildi: yığınların özgürlük mücadelesiyle, militan devrimcilerin illegal mücadelesini birleştirdi. Devrimci bir karakterde ve merkezi olmayan bir örgütlenmeye sahip olan bu sendikalar milyonlarca insanı örgütleyerek başarılı ve tutarlı bir mücadele verdiler. Burada önem-

li olan bu tür örgütlenmelerin pré devrimci bir örgütlenmeden kolaylıkla post devrimci bir örgütlenmeye geçebilmeleridir. Bu tür örgütlerin kurucu ilkesi özgürlüktür. İspanyol Anarko-sendikalist örgüt CNT (Confederacion Nacional del Trabajo) devrimden sonra da anarşistlerin dayanak noktası oldu. CNT'nin devrim öncesine kadar A. Souchy'nin verdiği bilgilere göre 1.600.000 üyesi vardı ve bunların büyük bir çoğunluğu sanayi işçisiydi. On yıl boyunca İspanya devletine karşı mücadele etmiş olan bu örgüt tecrübeli militanlardan oluşmaktaydı. CNT'nin çevresinde doktorlar, mühendisler ve idari uzmanlar da yer alıyordu. Böylelikle devrim süresi boyunca, kamu görevlerini, planlama ve idari hizmetleri sendika üstlendi. Bürokrasi yok edilmişti, herkes işçilerle aynı toplumsal statüye sahipti. Ve en önemlisi de bütün bir örgütlenme mekanizması apaçık ortadaydı, herkesin denetleyebileceği bir yapıya sahipti.

Sonuç olarak denilebilir ki halkı da içeren devrimci bir değişim istemi söz konusuysa ve bir karnaval devrimcisi olarak sahneye çıkmak istenmiyorsa, örgütlenme kaçınılmazdır.

Post devrimci bir toplum özgür komünlerin (ya da birliklerin) örgütlenmesine dayanır. Bu komünlerin her biri kendi adına, kendisi için örgütlüdür ve komünler arası dayanışma ve yardımlaşmanın ifadesi olan şuralar ise bu komünlerin federatif birliğidir.

ŞURA VE ÖZ YÖNETİM

"Paylaşılan erk, kimseyi tanı kılmaz."

Şuralar öz yönetim ilkesine dayanır. Bugüne kadar bilinen bütün toplumsal örgütlenme modelleri arasında şuralar en demokratik olanıdır. Dünyanın her yerinde, birçok kez tekrar tekrar ortaya çıkmıştır. Kurucu ögesi halkın bizzat kendisidir. Şuralar her zaman ezilenlerin ezenlere karşı kendiciliğindenci yanıtı olmuş; her türlü hakimiyet ilişkisine karşı özgür bir toplumsallığın ifadesi olmuştur. Şuralara 1789 Fransız Devrimi'nde, 1871 Paris Komünü'nde, 1905 ve 1917 Rus Devrimleri'nde rastlayabiliriz, şuralar bu toplumsal başkaldırı hareketleri döneminde her defasında devrimci sürecin tamamlayıcı ögesi olmuştur. Kronstadt'ta (1918) ve İspanya'da (1936) devrimin tabanını oluşturmuştur. Daha sonra ise Macaristan'da (1956), İtalya'da (1969) ve Polonya'da (1971) yine ezenlere karşı ezilenlerin toplumsal yanıtı olmuştur. Bu örnekler daha da çoğaltılabilir.

Şuralar coğrafik olduğu kadar nesnel örgütlenmelerdir; zaman zaman keşilebilirler. Yani, bir köy şurası ya da şehir ve bölge şurası olabilir: bu bir bölgenin büyüklüğüne ve insan sayısına bağlıdır. Örneğin iş yerlerinde şuralar nesnel nedenlerden dolayı kurulur. Bunun gibi, taşımacılık ve ulaşım sektöründe, hastanelerde, üniversitelerde, çiftliklerde hatta geniş aile ilişkileri içerisinde şuralar kurulabilir. Bazen tüketici şurası gibi başka nesnel nedenlerden dolayı kurulmuş şuralar olabilir. Her şura, esasen aynı çevrede oturan dolayısıyla bir araya gelmek isteyen insan topluluğundan başka bir şey değildir. Herhangi bir şuranın çalışmalarına katılmak, bireyin özgür istemine bağlıdır. Aynı zamanda şuranın belirlediği kararlara uymak, bu kararlardan yararlanmak da kişisel isteğe bağlıdır. Üyeler belli aralıklarla, özellikle de önemsenen sorunların tartışılması ya da aşılması söz konusuysa toplanır. Üyelerin daha verimli çalışabilmesi açısından şuraların az sayıda insan tarafından oluşmasına

dikkat edilir (örneğin bütün bir Hamburg kentini kapsayan bir şura kurmak ya da bir Almanya şurası kurmak saçmadır.) Her şura esas itibariyle otonom bir yapıya sahiptir. Birtakım sorunların aşılması ya da ülke çapında örgütlenmesi gereken, taşımacılık, posta işleri gibi çeşitli şuraların kurulması için delegeler seçilir. Her üye bu seçime aktif ya da pasif olarak katılır. Delegeler ise sözünü ettiğimiz ilkelere dayanarak başka bir şura oluştururlar. Delegelerin seçimi aslında teknik bir nedene dayanıyor: çünkü, 60 milyon Alman bir araya gelip biraz zor sohbet eder. Bu nedenle, bunun yalnızca teknik bir sorun olarak kalması ve delegenin kendisine verilen sorumluluğu kötüye kullanma ihtimaline karşı ya da dinlendirme için, her delege kısa bir süre için seçilir: daha çok şu ya da bu sorunun çözümüne kadar. Delegelerin kısa süreli seçilmelerinin bir nedeni de, mümkün olduğu kadar çok insanın sorunlarla daha yakından ilgilenmesi ve olaylar üzerine karar alıp verme yeteneğini geliştirebilmesidir. Delege seçildikten sonra yerel şura tarafından görevlendirilir: çözülmesi gereken sorunlar tartışılır, herkesin görüşü alınır, herkesin onayladığı ortaklaşa bir çözüm aranır. Sunulan öneriler üzerine dikkatle tartışıldıktan sonra delege, görev yapacağı şurada kendi yerel şurasının görüşlerini temsil eder. Delegenin çalışması yerel şuranın aldığı kararları aşarsa ve bunu gerçekleştiremezse, görevden alınır ve yerine güveni koruyan yeni bir delege seçilir.

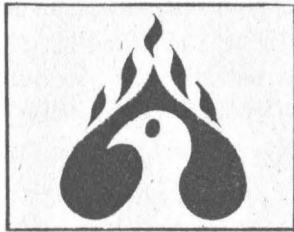
Görüleceği gibi, burjuva demokrasisinde ya da otoriter sosyalizmde saptanan hata ve yanlışları şura sisteminde bulmak mümkün değildir. Birçok kez denemiş, bütünlük içeren şuralar sistemi yaşamın her alanında gerçek ve canlı bir halk demokrasisi örneği sunuyor. Şuralar açık örgütlenmelerdir: herkes toplumsal ilişkilerin iç yüzünü görebilir, kendi görüşünü söyleyebilir. Bu durum, parti gibi öncü bir kliğin oluşmasını ve hiyerarşiyi engeller. Dolayısıyla üretim ve tüketim gibi organizasyonlar son derece adil bir şekilde halkın gereksinmelerine uygun olarak gerçekleştirilir.

Öz yönetim esasına dayanan şura sisteminin önemli bir örneğine, geçen yüzyılın ortalarında Fransa'da rastlayabiliriz: kooperatifçi-

lik. Şef ve mühendislere gerek duymadan, yalnızca kendi güç ve bilgilerine dayanan bu işçi birlikteliği; fabrikaları kendilerince çalıştırdıkları gibi, aynı zamanda ürettikleri metallerin değış tokuşunu ve satışını yapabiliyorlardı. Bu işçiler kısa bir sürede geniş bir çevreye ulaşabildiler, ne var ki bu çalışma taslağının temeli yanlıştı. Kooperatifçilik düşüncesinin kurucularından olan Proudhon, kendi devrimci modelini henüz var olan kapitalist düzen içinde gerçekleştirmek istiyordu: var olan sistemin böylece aşılacağı o dönem yaygın bir kanıydı. Şüphesiz bu görüş yanlıştı: çünkü, kooperatifleri parasal açıdan yıkıma sürüklemek ya da onu doğrudan yıkmak devlet için zor bir iş değildi. Kapitalizmi barışçıl yöntemlerle yok etmek isteyen bütün projeler gibi kooperatifçiliğın de başına aynı şeyler geldi: tamamen "zararsız hale getirilen" bu çalışmalar sonuçta, bugünkü devlet sisteminin sürdürülmesine ve daha da güçlenmesine hizmet etmiştir (bkz. İsrail'de kibutz sistemi).

İşçi öz yönetimleri hemen hemen her devrimci hareket içinde ve herhangi bir parti örgütün iradesine gerek kalmadan kendiliğinden gerçekleşmiştir. Günümüzde de bazı ülkelerde üreticilik alanında öz yönetim sistemine önemli derecede eğilimlerin olduğunu görmek mümkün. Anarşist ve şuracı komünist hareket açısından bu tartışma son derece önemlidir. Öz yönetimi belirleme hakkıyla karıştırmamak gerekir; reformist sendikalarca talep edilen "söz isteme hakkı" asla demokrasi ve öz yönetim anlamına gelmez. O, sömürü sisteminde bir şey değıştirmeyen ve aslında işçileri susturmak için verilen küçük bir tavizdir.

ANARŞİZM VE ŞANAT

"Kültür ölmüştür – Yaratıcı olun."

– Mayıs 1968 –

Öncü sanat, yani yeni bir içerik, yeni bir ifade tarzı yaratmaya çalışan sanat şimdiye kadar beğeni kazanamadı. Sol içindeyse sanat, anlaşılmamakla formalite arasında saygınlığını yitirmiş: kaldı ki bu anlayış sanatı siyasal stratejiye bağlamak istiyor, özgür bir açılım olanağından yoksun, sıkışıp kalmış durumda. Sanatsal ve toplumsal faaliyetleri yeni bir bütünlüğe bağlamak, yeni bir güç ve düşüncelerle gerçekliğe yeni bir biçim kazandırmak için sanat, kabuğundan kurtarılmalıdır. Sanat asla tarihçilerin ya da üst sınıfın eline bırakılmamalıdır.

Sanat, kâra dayalı bir toplumda, pahalı, satın alınabilen bir ürün olarak bizi pek ilgilendirmiyor: sanatla anarşiyi içiçe görmemizin nedeni bu değil. Aynı zamanda değerler hiyerarşisi adına dünyayı az kültürlü, çok kültürlü diye bölen egemen estetikte ilgilendiriyor. (Onlar) "Kurşun dökümü kilise pencerelerini, gotik sonrasını ve erken rönensansı tanımaktalar: Ve bu asil bilgi o sınıfın varlığını meşrulaştırıyor; bundan eminler. Ve aynı zamanda sıradan insanları sanatın korunması gerektiğine ikna etmeye çalışıyorlar; yani burjuvalar koltuğa hangi ipek yüzün çekileceğini biliyorlar (Jean Dubuffet – Boğulan Kültür).

Resmî sosyalist sanat da bizi ilgilendirmiyor. Çünkü, devlet sosyalizminde sanat, burjuva sanatının biçimlerine mahkûm olmuş; burjuva merceği, sosyalist realizmin anıtsal esiri olmuştur. Devletçi sosyalist sanat, nesnel karakter taşımaktadır; bu karakter komünist yığınların, bir ikon önünden resmi geçit yaptıkları gibi, görmeye gittikleri müzelerin mülkiyetindedir.

Sanatı anarşiyle içiçe görmemizin nedeni, anarşizmin toplumsal devrimle, kültür devrimi arasında bir ayrımı reddetmesidir. Gerçek şu ki ulusal kültür ve sanat; bireyin öz yaratıcılığını sürekli engeller.

Özgür ve özgün sanat, devlet ideolojisinin ve ulusal sınırların ötesindedir.

Tarihte anarşist sanat anlayışı, dadaizm ve gerçek üstücülükte doruk noktasına varmıştır. Dubuffet, A. Breton, E. Baj, G. Arntz, B. Péret vb... toplumsal gelişimi anarşist açıdan yorumlamışlardır.

2- ANARŞİZMİN KURAMSAL KÖKENLERİ

"Özgürlük anarşide en yüksek değer içeriyor; o, toplumsal zoru doğrudan yok edecek bireylerin eseri olacaktır... bu anlamda anarşizm yeni bir kuram değildir: Çinli filozof Chuang Tzu, İsa'dan 300 yıl önce mükemmel bir dille anarşiyi ifade etmiştir."

– Bertrand RUSSELL –

"Yargıçlar, profesörler, ayak işlerinde çalışanlar, muhtar... herbiri bir yağmacıdır ve hepsi fakirlerin sırtından yaşıyor."

– Tachelm, Flaman ajitatör, 12. yy. –

Anarşizmi bir an için işçi ve politik hareketlerden uzak tutarsak, şüphesiz her çağda anarşist düşünce ve eğilimlere, hatta yaşam şekillerine rastlamak mümkün. Ancak onları burada tek tek incelemek mümkün değil; anarşizmin temel öğelerini içeren bir dizi felsefe akımı yaşanmıştır; harmonik, doğal ve özgür bir yaşamı benimseyen, devleti reddeden çeşitli ayaklanmalar olmuştur: 12., 13., 16. yüzyılda... her zaman ve her yerde. Ancak kuramsal anarşizmin kurucularına 18. yüzyılda rastlamaktayız.

AYDINLANMA ÇAĞI VE İLK SOSYALİSTLER

Anarşizmin kuramcılarına esas olarak aydınlanma çağında rastlamaktayız: La Mettrie, Sade, Helvétius... ve en çok tanınmışlarından biri Jean-Jacques Rousseau'dur (1712-1778). Rousseau, eserlerinde anarşizmin etik-felsefi temel prensiplerini dile getirmiştir. İnsanın doğası itibari ile iyi olduğunu ancak uygarlaştıkça kötüleştiği görüşünden yola çıkmaktadır. Rousseau'ya göre; "insan, doğarken özgür fakat zincire vurulmuştur."

Anarşizmin ilk düşünölmüş ve tamamlanmış kuramsal modeli İngiliz yazar William Godwin'e (1756-1836) dayanır.

WILLIAM GODWIN

"Evlilik bir yasadır, hem de yasalarn en kötüsüdür."

– W. Godwin, 1793 –

Godwin 3.3.1756'da Wisbeach, Cambridgeshire, İngiltere'de bir hatibin oğlu olarak doğdu. Ailesinin dinci eğitiminden etkinelecek 1773'te teoloji öğrenimine başladı. Ancak hatip olmaya eğilimliyken 1777'de dine karşı kararsızlık duymaya başladı. Öğrenimini bırakıp Londra'ya gitti; orada zamanın en tanınmış düşünürleri ile tanıştı. Yaşamını bir yaynevinde edebiyat eserlerini redakte ederek sağlamaya çalışıyordu. Onun ilerici, aydın bir düşünür olması esas olarak Thomas Hockroff ile arkadaşlığına dayanır.

Godwin "Siyasal Tüze" adlı eseri ile üne kavuşmuştur. Godwin anarşi sözcüğünü kullanmaksızın bu eserinde devletsiz bir gelece-

ğın resmini tutarlı bir şekilde çizmiştir. Godwin döneminde hemen hemen her filozof yaşamın eksik yanları olduğunu fark etmişti: ancak hemen hepsi toplumsal kurumların farklı biçimlenmesini istiyordu. Ancak Godwin'e göre "yasal adalet de insanları falekete sürüküyor." Çünkü; "bir kere yasa çıkarılmaya başladımı, artık kolay kolay sonu gelmez. İnsan davranışları farklıdır; aynı zamanda verebilecekleri yarar ve zararları da farklıdır. Her yeni olayda yasaların yetersiz olacağı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla durmadan yeni yasalar türetmek gerekiyor."

Godwin'e göre suçun yok edilebilmesi için, onun kaynağının da yok edilmesi gerekiyor. Yani suçu örten toplumsa, onun değiştirilmesi gerekir. Toplumsal cezadan korkmadan kötülükleri yok etme özgürlüğü yani olanağı Godwin'in esas düşüncesini oluşturmaktadır. "Tüze'nin yerini alacak olan ilke uzun sınırsız gelişmesinde yatıyor."

Fransız Devrimi döneminde yaşayan Godwin'in eseri için Kropotkin; "... hatta Fransız Devrimi olmasaydı Godwin eserini asla yazamazdı" diyor. "Bu devrim yılıdır. Kalbim özgürlük duygularıyla coşup taşıyor, Cumhuriyetçi olmam esasen dokuz yılı buluyor. Büyük bir zevkle Rousseau, Helvetius ve başkalarını, Fransanın en popüler yazarlarını okudum. İngiliz yazarların büyük çoğunluğu da siyasal konularda yazıyordu. Oysa Fransızlar'da oldukça genel, aynı zamanda kolay bir felsefeye rastladım." Godwin devrime büyük bir sempati duymakla beraber teröre öfkeli ile karşı çıkmıştır. Düşünce ve ülküleri Marat ve Robbespierre'den temel itibarıyla farklıydı. Ama buna rağmen Godwin, kendi ülkesinde radikal devrimci terörün temsilcisi olarak tanımlanıyordu.

Evlilik kurumuna karşı olduğu halde Godwin 1797'de İngiliz yazar ve kadın haklarının ilk savunucusu Mary Wollstanecruft ile evlenmiştir. (M. Wollstanecruft'un "Vindication on the rights of women" adında bir kitabı da vardır. 1792) Ancak bu evlilik püriten iffet satıcılarının dedikodularını önlemek için bir formaliteden başka bir şey değildi; her ikisi de beraberliklerini bağımsız bir ilişki ola-

rak görüyordu; ve her biri kendi sorunlarıyla uğraşıyordu. Ayrı evlerde yaşıyorlar ve beraberliklerini yenilik içeren bir yakınlaşmayla sürdürüyorlardı. Godwin "Siyasal Tüze" eserinde evliliği mülkiyet ile bağdaştırıyor, ikisini de yeriordu. "Evlilik bir yasadır, hem de yasaların en kötüsü... Üstelik bir mülkiyet koşuludur, hem de koşulların en kötüsü". "İki insanın tepeden tırnağa kadar anlaşabileceklerini beklemek imkansızdır. İki insanı birlikte hareket etmeye zorlamak, o insanları, kaçınılmaz olarak can sıkıcı, sevimsiz, nefret uyandırıcı şeylere, kavgaya ve mutsuzluğa teslim etmek demektir... Evlilik kurumu düzmedir... Bir kadını yalnız kendim için düşündüğüm an ve üstünlüğünü gösteren bir başkasının başarısını engellemeye çalıştığım sürece, kendimi mutlak hükümdar yapmış olurum."

M. Wollstanecraft daha evliliğinin birinci yılında Mary adındaki kızını doğururken öldü. Bu darbeden sonra Godwin bir daha kendisini tam olarak toparlayamadı. Sağlık durumu sarsıldı, halk içindeki etkinliği giderek zayıfladı, hiçbir işte başarılı olamıyordu (örneğin, küçük bir yayınevinde çalışıyordu). 7.4.1836'da Godwin öldü. Onun felsefi açıdan ilk kez geliştirdiği düşünce ve idealler daha sonra anarşizm adıyla gelişmesini sürdürdü.

Bu düşünceleri özellikle Godwin'in devlet eleştirisinde görebiliriz. Godwin; devleti onaylamak için ileri sürülen Tanrının taktiri, toplumsal sözleşme gibi varsayımları şiddetle reddediyordu. Devletle toplum arasında yaptığı ayırım son derece berraktır: konuyla ilgili olarak Thomas Paine'den (1737-1809) şu alıntıyı yapıyor. "Toplum ve hükümet (devlet) kendi içinde ayrı olmakla beraber, kökenleri de farklıdır. Her toplum iyilik içerir; hükümetse daha doğrusu en iyi hükümet bile olsa; zorunlu bir kötülüktür." Godwin'e göre devlet "bir kötülüktür". Çünkü devlet; "başka insanlara eylemlerimin yargıcı, becerimin ve yeteneğimin efendisi olma hakkını veriyor. Hiçbir zaman unutulmamalıdır ki, hükümet bir kötülük olmakla kalmayıp aynı zamanda yargı ve vicdanımızın sorumluluğunu da elimizden almaktadır."

"Siyasal Tüze" kitabının son bölümünde mülkiyeti ve onun vurguncululuğunu ele alıyor. Mülkiyet olmaksızın devletin oluşumu anlaşılmaz kalır. "Baskı, boyun eğme, düzmeçilik... tüm bunlar mülkiyet sisteminin en bariz yolsuzluğudur." Mülkiyetin zorbacı ve tekeli egemenliğine karşı Godwin, ekonomik açıdan komünal ilkelere bağlı bir toplum düşüncesi sunuyor. Godwin'in toplumsal düşünceleri Marksist komünizmden özellikle de onun devamı olan devlet sosyalizminden çok çok farklıdır. Şöyle yazıyor Godwin: "Fakat eşit mülkiyet sistemi, hükümetin, zorun ve yönlendirmelerinin sistemini içeriyorsa, bu benim eserimin bütün ilkelerine karşıdır. Gerçekte ekonomik eşitliğin sınırlara ve kontrole (bu ne tür bir kontrol olursa olsun) gereksinimi yoktur. İnsanın makinalaştırılacağı bir ortamdan kaçınılmalıdır. Eğer insan, birlikteliği düşünce ve yüreğinde taşıyamıyorsa, o zaman zorbacı yönlendirmelerden bir şey beklenilmemelidir."

"Siyasal Tüze"nin günümüzde bile ne kadar önemli olduğunu hem kapitalist hem de sosyalist devletlere bakarak görebiliriz. Bu eser, yaklaşık yüzelli yıldır, birkaç küçük bölümü dışında güncelliğini inanılmaz bir şekilde koruyor.

FRANCOIS MARIE CHARLES FOURIER

(7.3.1772 – 10.10.1873)

Dönemin diğer sosyalistleri gibi, Fourier'in entellektüeller ve işçiler arasındaki etkisi ölümünden sonra artmış; ve Fourierci toplumcu hareketin oluşmasında etkinlik kazanmıştır. Fourier'in ölümünden kırk yıl sonra F. Engels, Duhring'e karşı kaleme aldığı "Herrn Dührings Umwandlung der Wissenschaft" adlı yergisinde, Fourier'le ilgili şunları yazıyor. "... o günkü toplumsal koşulların heyecanlı, ama aynı zamanda derine inen bir eleştirisini yapmıştır... Fourier yalnızca bir eleştirmen değil, aynı zamanda neşeli doğası gereği yergici bir kimsedir; hatta gelmiş geçmiş yergici yazarların en büyüğü olduğunu söyleyebiliriz."

Acaba Engels bu düşüncesinde ne kadar samimi?

Dühring ise Fourier hakkında daha farklı düşünüyordu. "Fourier'in adı bir bütün olarak Fourierciliğin ilk hecesinden başka bir şey ifade etmemektedir..." (Fou=deli, çılgın, müthiş).

Bu yargılar Fourier'in yazılarındaki anlaşılmazlıktan ve zorluktan kaynaklanıyordu. O, kuramlarını cümlelerle ifade edeceğine, söylemek istediklerini bir kaos içinde sergiliyordu. Fourier gündüzleri ticari işlerle uğraşıyor, akşamları da çeşitli bilim kollarıyla ilgilenerek, kendini geliştirmeye çalışıyordu. Toplumunu incelemeye başlaması, onun mesleği olan tüccarlığın asalak yapısına karşı duyduğu tiksintiden kaynaklanıyordu: yaşadığı birkaç olaydan sonra "tüm ekonomide esaslı bir düzensizliğin egemen olduğunu" söylüyordu.

Fourier, maddi açıdan asla bir başkasına bağımlı olmamıştır; babası ona büyük bir servet bırakmıştır, ancak Fourier bu paranın büyük bir kısmını Fransız Devrimi döneminde yanlış spekülasyonlarla kaybetmiştir. Lyon'u ele geçiren karşı devrimciler büyük bir katliama neden olmuştu, yakalananlar arasında Fourier de vardı. Ancak kaçmayı başarır; ölümden kıl payı kurtulmuştu ama geriye kalan bütün mal varlığını kaybetmiştir.

1808 yılında Fourier'in "Dört Devrimin Kuramı" adlı ilk yapıtı yayınlanır. 1822'de de Paris'te "Ev İdaresi ve Tarım Ünitesi Üzerine Denemeler" adlı kitabı yayınlanır. Fourier'in arzuladığı toplumun gerçekleşmesi için yardıma ihtiyacı vardı ama bu yardımı asla bulamadı. Buna rağmen ümidini yitirmedi, kendisinden sonra sempatizanlarının başlattığı ideal toplum girişimleri de başarısızlıkla sonuçlandı.

1843 ve 1862 yıllarında çeşitli eserleri yayınlanır. Saint-Simon okulunun beklenmedik bir netice ile son bulması Fourier'e büyük bir sempatizan çevresi kazandırır. Bu dönem onun yaşamının son yıllarıdır. Aynı yıllarda Fourierci "Toplumcu Okul" kurulur. Fourier 10.10.1873'te Paris'te ölür. Ancak onun ölümünden sonra öğrencileri çalışmalarını sürdürür. Fourier'in, bağımsız birlikleri benimse-

diği, eserlerinden anlaşılmaktadır. Sloganı: "sermayenin, işçilerin ve yeteneğın gönüllü özgür birlikteliği" olmuştur. Mülkiyetin kamu-laştırılmasını diktatöryal bir hareket olarak kavramış ve bundan nefret etmiştir. Düşüncelerinin gerçekleşmesi için yalnızca bir olasılık görüyordu: üretim aletleri sahiplerinin, teknisyenlerin ve işçilerin gönüllü bir birliktelik oluşturarak, bununla başkalarına da örnek ol-ması. Godwin tartışma yoluyla çoğalmayı benimsemişti; Fourier ise buna örnek olmanın gücünü eklemişti. Diktatörlük ya da oy siste-mi; her ikisini de aynı görüyordu; ortaklaşa yapılan bir işe gönüllü-lüğün eklenmesiyle o işin daha da verimli olacağına inanıyordu. Bu nokta da Fourierci toplum anlayışı özgürlükçü düşüncelere dayanı-yordu. Gerçek Fouriercilik özgür anarşist gruplaşmadır. Fourie-rizm'deki diğer şeyler ise propagandist amaca hizmet eden ya da ye-teneksizlikten kaynaklanan konsensustur.

"... ilk insanlar yasa koyucusunun istilacı köleliğinde yaşamıyordu... ne Plato, ne Diogenes ne de herhangi bir Tanrı insanlara tutku ve içgüdülerini bastırmalarını; doğayı sömürmelerini ya da çeliş-tilerle dolup taşan  nbinlerce akıl almaz ahlak kurallarına uymayı öğretmedi. İnsanlar var olan sempati ve empati gibi doğal içgüdüle-rine göre yaşamaktaydılar; çalışma süresini aza indirmek istiyor-lardı... İnsanlar zaman kazanmak, kollarını yormamak ve bireylerin çeşitli sevklerini gidermek için, birlikte çalışmayı içgüdülerinden öğ-rendiler; çünkü, birlikte çalışma ürünlerin düzenlenmesini, planlı ve nöbetleşe çalışmayı sağlıyor, herkes kendi istemlerinin sorumlu-su olma olanağı sağlıyordu. Aksi taktirde yani çalışma düzenli değil-se, ortaklaşa çalışılmıyorsa, o zaman herkes aynı şeyi tatmak ve güc-lünün kölesi olmak zorunda kalır." Fourier özgür çalışmanın maddi ve manevi koşullarını büyük bir titizlikle incelemiştir. Bu koşulların elverişli ve verimli olmalarını da güçlendiriyor: aynı zamanda birey-lerin hoşnut olmasını sağlayan bu koşullar, gereksinmelerinde bü-yük ölçüde hoşnutluluğunu sağlamaktadır. Hiç kimse Fourier gibi konuları böylesine öngörölü düşünmemiştir. Ama ne yazık ki; o günden bu güne yüzyıl geçmesine rağmen, henüz ondan pek fazla

ilerde değiliz. Fourier grupların yalnızca tesadüfen birleşmesini istemiyordu. (Bu tür gruplar pek fazla başarılı olmamakla birlikte, genellikle daha kurnaz ve güçlü birinin yönetiminde kalırlar.) O, daha çok kişisel cezb ve kazanılmış deneyimlerle vb., insan yeteneğinin en yüksek seviyede gerçekleştireceğini düşünüyordu; Ona göre , ancak bu durumda başarılı olunabilir ve harmoni sağlanabilir.

Fourier'in bir biyograficisi şöyle yazıyor: "... Fourier'in kişisel cezb üzerine kurulu sosyalizminde ne otoride ne de herhangi bir zor bulunmamaktadır." Fourier sosyalizmin gerçekleşmesini devlet şiddetiyle ya da devrimci bir diktayla düşünmüyordu. Bu nedenle, "sermayec, çalışmaya ve yeteneğe" dayanan gönüllü, ortaklaşa bir çalışmayı içeren bir geçiş devresi arıyordu. Böyle bir temele dayanan toplum kendini geliştirir, özgür komünizme varır; maddi refahı herkes tadabilir, toplum bolluk içinde yaşar. "Bu bolluğun adil bir dağıtımı ise özel mülkiyet sorununu çözer. Herkes bolluk içinde yaşamalıdır. Çünkü insan ancak lüks içinde insan olur ve lüksün kucağında kendisini geliştirebilir... hepimizin yoksulluğa değil, lükse ihtiyacı vardır. Gerileme ve aşağılanma, yoksulluktan doğar, bu kaçınılmazdır... Özgürlük herkesi özgür edeceği an, bireylerin özgürlükleriyle ilgilenmek anlamsızlaşır. Ve bütün toplumun zengin olmasıyla da özel mülkiyet gerekliliğini yitirir..."

Fouriercilik olumlu eğilimler içermesine rağmen gelişmemiştir. Fourier'i çok iyi kavrayan bazı öğrencileri de pek ilerleme kaydedememiştir, kendilerini işçi hareketinden uzak tutan uçurumu aşmaya çalışmamışlardır. Almanya'da özellikle de güney Almanya'da Fourierci düşüncenin eğilimleri oluşmuşsa da, uzun süreli bir varlık gösterememiştir. Amerika'ya göçmen olarak giden bazı Alman kökenli insanların, orada Fourierci düşünceleri temel alan özgür bir toplum kurma girişimleri birkaç yıldan fazla sürmemiştir. İsviçre ve İngiltere'deki benzer çalışmalar da başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

ROBERT OWEN

"Bireyin özgür istemleri olmadığı gibi, kişiliği ve eylemlerinden de sorumluluk duymamaktadır. Çünkü bireyin oluşumunu çevre belirlemektedir. Kötülüğün, suç işlemenin, yoksulluğun ve mutsuzluğun nedeni çevredir. Kötülüğün varlığı bu toplum düzeninin yanlış olduğunu kanıtlar. Her insanın dürtüsü kendi mutluluğuna yöneliktir. Ama ne var ki, ancak bütünün mutlu olmasıyla bireysel mutluluk sağlanabilir. Bir şeyi elde etmeye çalışmak demek bir şeyi meydana çıkarmaktır. İnsanlar dış etkenlere bağlılıklarını tanımalı ve bireysel mutlulukla bütünün mutluluğu arasındaki karşılıklı etkiyi algılamalıdır. Toplumsal ilerleme bu eğitime dayanarak gerçek bilgi elde eder."

Owen'in düşünceleri özetle bunlar.

Robert Owen, 14.05.1711'de Newton'da (kuzey Galler) varlıklı bir ortamda doğar. Büyük zekâsıyla henüz dokuz yaşındayken ticaret alanında çıraklığa başlar. 19 yaşında bir dokuma fabrikasının yöneticisi olur. 1800'de büyük bir sanayici olan İskoçyalı kayınpederinin ortağı olarak çalışmaya başlar. O dönemler Owen sosyal değişmelere ilgi duymaktadır. Kayınpederinin fabrikasında fakir ve sefalet içindeki işçilerle karşılaşır. Bunlar dine bağlı insanlardır: çünkü, "yanlış ve ahlak dışı hareketlerini din ile örter, ondan af dilerler." Owen, daha genç yaşlarda diğer dinlere karşı beslediği "ahmakça bir nefretin" doğru olup olmadığından şüphelenmesiyle Hristiyanlığı terk etmişti. Bazı zorluklara rağmen (örneğin o yörenin Ortodoks rahibi işçilerin aleyhine çalışıyordu) Owen, özellikle işçi çocuklarının öğrenimi için bir okul kurmayı başardı. 1812'de okulun ilke ve yöntemleri üzerine kaleme aldığı ilk yazısı yayınlandı. Bu yazıyı Avrupa hükümetlerine gönderdi; bununla toplumun islahında katkısının olabileceğini düşünüyordu. Daha sonra iş emniyeti, çocuklara çalışma yasağı, iş süresinin kısaltılması, fakirlere yardım ve işsizlerin korunması gibi konularla ilgilendi. Bütün bu istem ve çalışmaları karşılık görmeyince "bunun, fakir ve çalışan sınıfa karşı, yöneti-

ci sınıfın bir komplosu olduğunu" düşünmeye başladı. 1819'da yayınladığı "Batschaft an die arbeitenden Klassen" adlı yazısında işçilerden yana olduğunu açıkça belirtti. Ona göre, işçiler kendi haklarını kendilerinin elde etmesini sağlayan örgütlenmeleri benimsemelidir; bu örgütlenmeler ise tüketim kooperatifleri şeklinde olmalıdır. 1821'de yayınladığı "Bericht an die Grafschaft Lanak" (Report to the County of Lanak) yazısında İngiltere'de kooperatif köylerin kurulmasını önerir; dolayısıyla kooperatiflerin kapitalist üretim biçiminden uzaklaşacağını savunur. Owen sayıları 300 ila 2000 arasında değişen insan topluluklarının kendi kendilerini yönetecekleri birimler tasarlıyordu. Bu birimler çocuk eğitimini ve kişisel özgürlüğü içerecekti; gereksiz özel mülkiyet üretimini ise kapsamayacaktı. Ona göre seçimler, seçmeni ve seçilenleri demoralize eder, toplumu felaketten felakete sürükler. Bu nedenle seçim yerine, yaşları 30 ila 40 arasında kişilerden oluşan şuralar kurulmalıdır. "Yaşlılar şurası (40-60 yaş arası), yabancı ilişkiler ve diğer birimlerle delegeler aracılığı ile bağlantılar kurulacak, yeni birimlerin kurulması sağlanacak ve çevre ilişkileri düzenlenecektir."

Owen, İngiltere'de pek ilgi görmemiş, bunun üzerine bir süre Amerika'ya gitmiştir. Burada öğrencileri ile birlikte "New Harmony" adında bir yerleşim merkezi kurar. Ancak, dört yıllık bir çalışmadan sonra (1825-1828) dağılır. Owen 1829'da İngiltere'ye geri dönünce İngiliz işçileri örgütlenmeye başlar. Owen'in kuramları verimli olmaya başlar; işçi örgütleri sık sık onun görüşlerine başvurur. Owen'in yönlendirdiği sayıca büyük bir işçi borsası kurmayı tasarlandığına da 1834'te sendika dağıldı. Owen, her şeyi olurluna bıraktığına, 65 yaşındayken "Queenswoold" aldı komünist yerleşim merkezini kurar: konferans turlarına çıkar. Ancak bu merkezde başarısızlıkla sonuçlanınca ümidini yitirir. Çevresi iyice daralan Owen, birkaç gazete çıkardıysa da, yerleşim merkezi çalışmalarına bir daha girişmez. Ölmeden önce şöyle der: "Dünyaya önemli gerçekler sundum; eğer bu gerçeklere değer verilmediyse, anlaşılmadığı içindir. Ben çağımdan ilerdeyim." Owen, 17.11.1858'de ölmüştür.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Owen'in amaçları çoğunlukla rastlantılara bağlı olan uğraşlarının tartışmasını gereksiz kılıyor. Owen'in gönüllülük düşüncesi; o dönem politik ve ekonomik açıdan daha güçlü olanların iyi niyetli ve özgeci olabileceğini düşünmesi onu başarısız kılan etkenlerden biridir. Bu yalnızca ona özgü değil; Fourier'e de özgü bir şeydir. Her ikisi de devrimci kurtuluşun etkisine inanmamışlardır. Fransız Devrimi baştan sona kadar onların yaşamında kötü bir örnek olmuştur.

---

* İşçi borsası: üretim kooperatifleri arasında ürünlerin işlenmesi için gerekli duyulan emek süresine dayanarak değiş-tokuş esasına dayanan bir mübadeleyi amaçlamıştır. 1834'te bu tasarıdan vazgeçildi.

3- İLK ANARŞİST KURAMCILAR

PROUDHON VE ANARŞİZMİN BAŞLANGICI

"Mülkiyet hırsızlıktır!..."

- P.J. Proudhon -

Pierre Joseph Proudhon 1809'da Besabcon'da doğdu. Bir süre bir basımevinde dizgici olarak çalıştı. Daha sonra iki arkadaşıyla birlikte bir matbaa satın aldı. Boş zamanlarda kendi kendini geliştirmekle ilgileniyordu. Bu, hiçbir eserinde inkar etmediği bir özellikti. Bu nedenle Troçki, onu "sosyalizmin Robinsan Crusoe"si diye adlandırır. 1838'de Besabcon Akademisi'nden burs almaya başlar. Bu bursla Paris'te okudu. Otuzbir yaşındayken "Mülkiyet Nedir?" adlı kitabını yayınladı. Bu kitabını Besabcon Akademisi'ne ithaf etmiştir. Bu eser var olan toplumsal düzenin radikal bir eleştirisidir. Bu eser birçok kez yanlış anlaşıldı; oysa, ekonomik olduğu kadar sosyal bir açıdan da ele alınmıştır. Bu eserin yayınından sonra Proudhon'un akademi ile ilişkileri de kopmuştur.

Bu eser kaba bir ifadeyle üç önemli noktaya ayrılabilir: Birincisi, var olan toplumun o anki durumu: işbölümü işçiyi bir yandan giderek makineleştirmeye zorlarken, psikolojik ve fiziksel açıdan çöküşe iterken; sanayi, verimliliğini artırmakta ve işverenler varlıklarını artırmaktadır. Yalnızca, işbölümü değil, var olan kredi sistemi nedeniyle de fakirlerin daha fakir, zenginlerin daha zengin olmaları bu ekonomik gerçekliğe dönüşüyor. "Eğer işçi ayrıntılı bir işbölümü sonucu makineye hizmet ederek karacahil bir eğitimle kalıncakalı olduysa; az bir ücretle aşağılanmış, işsiz kalmakla demoralize edilmiş ve tekellerce aç bırakılmışsa, ekmek parası bulmaksızın evsiz kalmışsa, o zaman dilenir, çalar, çapulculuk eder, hatta cinayet işler: sömürenlerin elinden geçtikten sonra yargıcın ve cellatların eline düşer."

İkinci önemli noktaysa mülkiyete yaklaşımdır; bir taraftan mülkiyetin nasıl oluştuğunu ve içeriğinin nasıl çarpıtıldığını incelerken, diğer taraftan da mülksüzlerin en az mülklüler kadar mülkiyet üzerinde hak sahibi olduklarını kanıtlamaya çalışır. Proudhon'un burdan vardığı sonuç; herkesin mülkiyeti elde etmesi değil, "herkesin güvenliği" açısından mülkiyetin kaldırılmasıdır. Çünkü ona göre; "mülkiyet hırsızlıktır!"

Üçüncü noktaysa; Proudhon diğer eserlerinde olduğu gibi bu yapıtında da "üçüncü toplumsal biçiminin belirlenmesi"ni tanımlamaya çalışıyor. Bu, devletin olmadığı özerk bir toplumdur. Bundaki esas tüm insan ilişkilerinin gönüllü birliklerle gerçekleşmesi, aynı değerlerin değiş tokuşunun bağımsız üretici ve tüketicilerle sağlanmasıdır. Kooperatifçilik Proudhon'da daha çok dikkat çekiyor. Geleceğin toplumu esas olarak zanaatçi, köylü ve endüstriyel üretim kooperatiflerinden oluşacaktır: parasal işlev ve merkezizetçilik yok olmalıdır. Proudhon sonrası kuramcılarda berraklık kazanan bazı şeyleri, Proudhoncu model henüz içermiyordu: örneğin, özellikle sanayi üretimi ve proletaryanın rolü konusunda. Ancak bunun anlaşılması güç değil, çünkü Proudhon dönemindeki sanayi üretimi henüz manifaktürlerden oluşmaktaydı. Proudhon yalnızca sermayeye ve burjuva demokratlarına değil, aynı zamanda Louis Blanqi'nin devlet sosyalizmine, Cabet'in komünizmine ve bir bütün olarak sosyalist-demokratik partiye de karşıydı.

1844-45 kış mevsiminde Marx, Paris'e gelir, burada Proudhon'la tanışır. Marx, Fransa'da tanınmamış bir gazeteci, Proudhon'sa eserleriyle tanınan bir sosyalisttir. Proudhon'un yardımıyla Marx, Paris'te sosyalistlerin uluslararası yazışma bürosunu kurar. Bu Birinci Enternasyonal'in ilk adımıdır. 1846'ya kadar Marx, Proudhon'dan saygıyla söz eder. Ve Engels bir defasında Proudhon'un "Mülkiyet Nedir?" yazısıyla ilgili şöyle demiştir: "... Fransa'da en derin felsefi içerikli eser budur... Özel mülkiyet hakkı, rekabet, töreye aykırılık, yoksulluk gibi kavramlar enerji dolu bir ruh taşımakla birlikte, gerçek bilimsel bir yöntemle tanımlanmışlardır.... her

tür siyasal iktidarın, bunun adı ne olursa olsun (demokratik, aristokratik ya da monarşist olabilir; her hükümet şiddete dayalıdır ve en iyi durumda bile azınlık çoğunluğun baskısı altındadır) reddedilmesi gerektiğini kanıtlayan Proudhon şu sonuca varıyor: 'nous voulans l'anarchie!' (ihtiyacımız anarşidir) yasalara değil, her bireyin kendine karşı sorumluluğu..." ilişkileri Marx'ın Paris'ten sınır dışı edilmesinden sonra bozuldu. Marx, Brüksel'den Proudhon'a yazdığı mektubunda, yayınlanması düşünülen bir gazeteye Proudhon'un da katılmasını rica etmesi üzerine Proudhon verdiği cevapta onu otoriter eğilimlerinden dolayı uyarır: "Dünyaya hoş görünün, öngörülü, bilgili ve olgun bir örneğini verelim. Hareketin ucunda biz olduğumuz için, kendimizi yeni horgörülerin önderleri yapmayalım; yeni bir dinin havarileri olarak insanlara sahtekarca davranmayalım; bu, mantık ya da us adına bir din olsa bile. Tüm direnişlere kucak açalım; onları cesaretlendirelim; tüm yalnızcılığı ve gızemciliğini küçümseyelim; hiçbir sorun bizi yormasın, son gerekçemizi ifade ettikten sonra, gerekirse yine dil birliği ve ironiyle yeniden başlayalım. Bu şartlar altında sizinle zevkle çalışırım: fakat aksi taktirde kesinlikle hayır!..." Marx'ın Proudhon'u o andan itibaren hiçbir zaman afetmediği anlaşılmaktadır. Daha sonra Proudhon'un "Sefaletin Felsefesi" yapıtını Marx'ın "Felsefenin Sefaleti" izledi. Proudhon'un "bilimsel olmayan" sistemli çalışmaları Marx tarafından sert bir polemikle alaya alınmıştır. Bu polemik Marx ve Proudhon'u ayıran esas sorunu içermemiştir. Örneğin Marx şöyle yazıyor: Bay Proudhon tanınmamaktan hoşlanıyor. O, Fransa'da kötü bir ekonomici olabilir, çünkü akıllı bir filozof olarak tanınmaktadır. Ama Almanya'da kötü bir filozoftur, çünkü en güçlü Fransız ekonomistlerinden biri olarak tanınmaktadır. Alman ve aynı zamanda ekonomici olan bizler, bu iki misli hataya karşı çıkmamız gerektiğini düşünüyoruz. Marx kadar sinik olmasa da Proudhon şöyle cevap veriyor: "Marx'ın yapıtının gerçek içeriği şudur: Marx, benim onun düşüncelerini düşünmüş ve bunları ondan önce söylemiş olmama içerlemektedir." Proudhon bundan sonra Marx'ı artık "sosyalizmin tenyası" olarak adlandırmıştır.

1848 devriminde Proudhon bir taraftan matbaa ve barikat işle-riyle uğraşırken, diğer taraftan da kral Louis Philipp'e karşı yergi-ler yazıyordu. Ayaklanmanın çöküşünden sonra Parlamento yolunu seçti. Ama uzun sürmedi. Buna, koşullu olarak; ekonomik-politika-yı etkileme ve dolayısıyla kooperatiflerin kurulması için bir temel yaratma ümidiyle girişti. Hükümete hizmet etmeyi halkın ilerleme-si, kendisinin ise yenilgisi olarak görüyordu. Bu şüphesiz çelişkili bir durumdu. Proudhon bir milletvekili olarak parlamentoda siste-mi şöyle eleştiriyordu: "Ben anayasaya karşıyım; benimsediğim şey-leri reddettiğinden ya da benimsemediğim şeyleri içerdiğinden dola-yı değil, anayasa; anayasa olduğu için karşıyım." Doğal olarak parla-mento serüveni devam etmedi. Onun yanlıgısı, parlamentodaki et-kinliğini ve "daha az yoksulluk" taktiğini aşırı büyüksemesiydi.

1849'da Proudhon sermayeye ve devlete karşı örgütlenmeye gi-rişti: alternatif toplumun bir modeli olarak sermayesi olmayan bir halk bankası kurdu. Bu banka, karşılıksız yani faizsiz bir kredi siste-mi ile çalışıyordu. Birkaç hafta içinde üye sayısı 20.000'i buldu. Bunlar esas olarak işçi kesiminden geliyordu. Kısa süre sonra Pro-udhon, Başkan Louis Napoléon Bonaparta'a saldırı yüzünden tutuk-lanır ve üç yıl hapse mahkum olur. bu arada banka kapıtılır. 1858'de de "Devrim ve Kilisede Adalet" adlı kitabı yüzünden ikinci kez tutuklanarak yine üç yıla mahkum edilir; ancak Brüksel'e kaç-mayı başarır. 1860'ta Paris'e geri döner ve burada birkaç kitabı da-ha yayınlanır. Proudhon 1864'te ölür.

Proudhon'un kuramları İspanya, İtalya, Almanya gibi ülkelerde de etkinlik kazanır. 60'lı yıllarda Fransız Cumhuriyeti gençliği ve Paris proletaryası çevresinde etkili olur. I. Enternasyonal'de Proud-honcu bir grup kurulur. Bunlar, Bakunincilerle birlikte Marksist devletçi sosyalistlere karşı cephe alırlar. Daha sonra devrimci sendi-kalizm de Proudhon'un bazı tezlerini benimser.

BAKUNİN VE I. ENTERNASYONAL

. "Bakunin'den bu yana Avrupa'da yeni bir radikal özgürlük kavramı oluşmamıştır."

- Walter Benjamin -

Anarşizmle ilgilenen herkes ister istemez Bakunin adıyla karşılaşacaktır. Michail Alexandrowitsen Bakunin (1814-76) tutarlı düşünceleri ve durmak bilmeyen devrimci çalışmaları sonucu henüz gelişmekte olan işçi sınıfına sağlam bir yapı kazandırmış ve güçlü bir anarşizmin oluşmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Bakunin'in anarşizmde özel bir yeri vardır; kendi yaşamında gerçekleştirdiği kuram ve eylemi birleştiren sentez de son derece önemlidir.

Bakunin 1814 yılında Rusya'nın Twer kasabasında doğar; ailesi aydın, kasaba aristokratlarıdır. Daha genç yaşta bile çağının felsefesi ve toplum bilimiyle yakından ilgilenir; kardeşleriyle arasında canlı bir tartışma ortamı doğar. Genç bir delikanlıyken subay olur. Ancak ordudaki insanlık dışı koşullar sonucu orduyu terk eder, ailesiyle geleneksel ilişkilerini kopararak Berlin'e gider. Orada Fichte ve Hegel'in yanında felsefe öğrenimine başlar. 1835'te Stirner'le* tanışır. 1842'de Zürih'e gider ve burada terzi çırağı Weitling'le tanışır. "Schweizer Republikanner" dergisinde Bakunin'le Weitling'in siyasal taslak üzerine tartışmaları yayınlanır. Bu tartışmada Bakunin, Weitling'in devletçi toplumunu eleştirir ve onun reçetesinde sunduğu toplumda yaşanamayacağını belirtir: "Çünkü, Weitling'in sunduğu reçete, özgür bir toplumu ve özgür insanları içermiyor" der. 9 Haziran 1834'te Weitling'in "Evangelium des armen Sünders" adlı yapıtı, kendi matbaasında yayınlanması üzerine matbaa savcılık tarafından aranır ve Weitling tutuklanır. Bu arada Weitling'in belgeleri arasında Bakunin'in de adına rastlanır. Bunun üzerine İsviçreli makamlarca durum Çar'a bildirilir. Çar, Bakunin'in elinden "soy-

---

* Bkz. "Ek-1: Max Stirner"

luluğunu" ve mal varlığını alır; Bakunin'i Sibirya'ya sürer. Bakunin 1843 sonbaharında Bern'dedir. Buradayken "muktedir babacık Çar"dan Bakunin'e Rusya'ya geri gelmesi ve oradan Sibirya'ya gitmesi emri gelir. Bakunin'se Brüksel'e oradan da Paris'e gider. Burada Marx'la tanışır; Proudhonla sık sık görüşür, çevresinde Herwegh, Louis Blanc, Georgen Sand ve Turgenyev gibi daha başkaları da vardır. Bakunin Paris'teyken 1831 ayaklanmasının yıldönümünde anma konuşması yapar. Bu konuşma birçok kez yanlış anlaşılır ve Bakunin konuşmasından dolayı suçlanır. Bakunin konuşmasında; Rus halkının köle bir halk olduğunu ve iğrenç bir zornalıkla yönetildiğini söyler. Ayrıca Rus ve Polonyalı Slavlar'a Çar'a karşı birlikte savaşmaları çağrısında bulunur; bu onun pan-slavist olduğu yolunda söylentilere neden olur. (Oysa pan-slavizmin ırkçı ideolojisi Slavlar'ın Avrupa'ya dağılmalarını ve Avrupa'yı ele geçirmelerini içeriyor. Bu emperyalist politikayı Bakunin istememişti. Bu politika, 18. yüzyılın ikinci yarısında Çar'ın batıya karşı izlediği politikaydı.)

1847'de Bakunin tekrar Brüksel'e gider, burada Marx'la tekrar karşılaşır. İkiisi arasındaki politik sürtüşmeler burada başlar. Bakunin bir mektubunda dostu Herwegh'e şunları yazar: "... Her şeyden önce Marx, alışılmış günlük zarar ziyanını, kurumluluğunu, kinciliğini, dedikoduculuğunu, teorik kibirini ve pratikteki korkaklığını çevresine de bulaştırıyor..." Bakunin, Brüksel'de fazla kalmaz. Çünkü 23 Şubat 1848'de Paris'te devrim başlar ve bir gün sonra da Fransa Cumhuriyeti ilan edilir. Bakunin Paris'e yürüyerek gider; hemen devrimci güçlerin yanında yer alarak çatışmalara katılır. Paris'teki ayaklanmadan sonra çeşitli uluslar Habsburg hanedanlığından ayrılmak ister. 13-15 Mart'ta Viyana'da ayaklanmalar başlar, 15 Mayıs 1848'de ikinci ayaklanma başlar: İmparator, Innsbrug'a kaçır. Bakunin aynı yılın Nisan ayında Strassburg üzerinden parlamento tartışmalarının olduğu Frankfurt'a gider, oradan Köln üzerinden Berlin'e gider. Berlin'den hemen kovulur, oradan da Breslau'a gider. Ama oradaki ihtilalciler Bakunin'e güvenmezler; çünkü Paris'te Rus elçilerinin iftiralara inanyorlardı. Temmuz 1848'de Prag'da

Slav kongresine çağrı yapılır: Bakunin tabii hemen oraya gider. Orada Çekoslavakyalı öğrencilerce Avusturyalılar'a karşı bir ayaklanma hazırlanır. Ayaklanma 12 Temmuz gününe planlanır ancak Bakunin hareketin yenilgiyle sonuçlanacağını gördüğü için vaz geçirmeye çalışır ancak buna rağmen ayaklanma olur ve 17 Temmuz'da tam bir yenilgiyle sonuçlanır: Bakunin Breslau'a kadar kaçmayı başarır. Paris'te devrimcilerle gericiler arasındaki çatışma 23 Temmuz'dan, 26 Temmuz'a kadar sürer; 10.000 işçi öldürülür ve çok sayıda işçi sürgün edilir.

Avrupa'da devrimin merkezi yenilgiyle sonuçlanınca, Bakunin, daha güçlü çalışmaların yapılması gerektiğini düşünür. Alman, Polonyalı ve Çekler'le birlikte çalışmaya başlar, sonra Berlin'e gider ve orada Stirner ve Marx'la tekrar karşılaşır. Ancak kısa süre sonra Prusya'dan sınır dışı edilir. Bunun üzerine Saksonya'ya gider ve Slav devrimcilerle birlikte bir çağrı yayınlar; çağrısında Slavlar'ı milliyetçiliğe ve milliyetçilere karşı uyarır; kendi devletlerini yıkmaları için devrimcilerle birlikte ortak eylemlere girişmelerini teşvik eder. Yeni bir ayaklanmanın hazırlıklarını öğrenmek için Prag'a gider. Bu sırada Prag'da geride kalan gizli örgütlerde açığa çıkarılır, duruşmalar 1851'e kadar sürer; sonuçta birçok ölüm kararı alınır.

10 Kasım 1848'de Prusya askerleri Berlin'e yürür.

Viyana Direnişi 31 Ekim 1848'de yenilgiyle sonuçlanır.

3 Nisan 1849'da Prusya Kralı, prenslerin izniyle imparatorluğu ele geçireceğini açıklar (imparatorluk karşı tavır alır). Bunun üzerine Bad eyaletlerindeki, Saksonyalılar ve saraydakiler bir ayaklanma ile karşı koyar.

4 Mayıs 1849'da Bakunin, Dresden'e gider ve "geçici devrimci hükümetin" yanında yer alır. Bu ayaklanmayı Bakunin askeri açıdan yönlendirir. Ayaklanmanın yenilgisi sonucu (bütün Dresden, Prusya askerleriyle dolup taşar.) Bakunin ve bin sekiz yüz devrimci kaçmayı başarır, ancak herkes dağılır. Bakunin ve bazıları Chemnitz'e ulaşabilirler. Burada Bakunin, 10 Temmuz gecesi yakalanır.

Çar sevinçten dört köşe olur, ancak Bakunin ilk önce Prusya hükümetine teslim edilir. 14 Ocak 1850'de Bakunin ölümle yargılanır; önce ölüme daha sonra da yabancı olduğu gerekçesiyle ömür boyu hapse mahkum edilir. Burdan da Avusturya'ya gönderilir (çünkü Avusturya da onu Prag ayaklanmasından dolayı arıyordu). Burada 15 Mayıs 1851'de ikinci kez ölümle yargılanır; Mayıs ayı bitmeden nihayet Çar'a teslim edilir. Bakunin 1851-54 yıllarında Petersburg'da Peter Paul zindanında kaldıktan sonra Schlüsselburg zindanına gönderilir. Orada 1857'ye kadar kalır. Bakunin'in akrabalarının Çar'a yazdığı mektup sonunda affedilerek, Sibirya'ya sürgüne gönderilir. Orada dört yıl kaldıktan sonra kaçmayı başarır; gemiyle önce Japonya'ya, oradan Amerika'ya ve İngiltere üzerinden tekrar Avrupa sahnelerine döner. Ara vermeksizin hemen devrimci harekete katılır. Durup dinlenmeden bütün Avrupa'yı gezer: Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere ve İsviçre Bakunin'in devrimci yaşamında önemli evreler oluşturur. Nerede devlete ve otoriteye karşı ayaklanma olduysa oradaydı: her yerde, işçilerin, entellektüel eleştirmenlerin, yaşamları acıyla dolu köylülerin sempatisini kazanıyor ve gittiği her yerde 1871'de kurulan Anarşist Enternasyonalin propagandasını yapan, mücadeleci şubeler bırakıyordu. Bu durum Bakunin'in uluslararası soruşturma listesinde en çok aranan adam olmasına neden olmuştur. Bakunin daha sonra, anarşist edebiyatçılar olan A. Herzen (1812-70) ve Ogarew (1813-76) ile birlikte Rus mültecilerini ve Londralı işçileri örgütledi. İsviçre'de saat sanayi işçileriyle birlikte Jura fedarasyonunu kurar. Bu işçiler yıllarca anarşist hareketin çekirdeği olmuştur. Bakunin'in öğrencisi Fanelli, İspanya'da tarihin en büyük anarşist hareketinin temelini yaratmıştır. İtalya'da da köylüler ve sanayi işçileri yığınlar halinde Bakunin'in düşünceleri çevresinde toplandılar. Paris komünü ilan edilince, Bakunin Fransa'ya döner Lyon ayaklanmasına katılır. 1874'te ölesiye hasta olmasına rağmen gizlice İtalya'ya girer; amacı Bologna'da ayaklanma başlatmaktadır. Ancak Bakunin ihanete uğrar, planı açığa çıkartılır. Bakunin 1 Temmuz 1876'da İsviçre'de ölür.

Yazdığı eserlerinin bir çoğu parçalar halindedir; hiçbir kitabını

bitirememiştir. Hiç durmadan uluslararası polisten kaçıyor olması buna engeldi. Esas eserleri şunlardır: "Staatlichkeit un Anarchie", "Gott und Staat", "Die Reaktion in Deutschland" ve "Sazialrevolutronäres Programm". Ne var ki bu kitapları Bakunin'in düşünce yapısını tam olarak anlatmıyor. Ölümüne kadar düşüncelerini derli toplu yazmayı ümit ettiyse de, bir türlü başaramadı.

Bakunin birçok kez pucist ve terörist ölmakla suçlanmış ve şiddetin onun için önemli bir şey olduğu söylenmiştir. Oysa Bakunin, şiddeti yüceltmek "devrimci katesizmdir" diyor. Anarşizmi incelemiş olanlar bilir: "Kateizm" in öncü yazarı Netschajew'dir. Buna rağmen art niyetli anarşizm eleştirmenleri, bu noktayı görmezden gelirler. Netschajew, genç bir Rus Militanıydı ve yaşlanmakta olan Bakunin'i zaman zaman etkileyebiliyordu. Netschajew'in şiddete büyük bir eğilimi vardı; bu nedenle Rus nihilitlerinin bölünmesine de neden olmuştur. Bakunin, kendi durumunu gözden geçirdikten sonra "katezim" den uzaklaşmıştır. Bakunin, yığınların devrimci şiddetini bireylerin ümitsizlik içinde gerçekleştirdikleri tek tek eylemlerden ayırmıştır: Militan devrimciler arasında belirli bir özdisiplin aramıştır.

O dönem uyanmakta olan uluslararası işçi hareketi örgütlenmeye eğilimliydi. Baskıya ve her ülkede uygulanan soruşturmalara

-
- * Günümüzün toplumlarında tepkiyle karşılanan nihilizm konusuna tarihsel açıdan bir açıklık getirmek gerekiyor. Çünkü. Rus nihilist tarihi önemlidir. 19. yüzyılın ikinci yarısında romancı Ivan Turgenyev (1815-1883) "nihilizm" sözcüğünü Rus literatürüne kazandırdı. Turgenyev, bu sözcükle. 18. yüzyıl Rus entellektüellerinin düşünce tarzını tanımlıyordu. Nihilizmin sözcük anlamı Latince'den gelir: "nihil". "hiç" anlamına gelmektedir.

Nihilistler aile, din, gelenek vb. toplumun kutsal gördüğü her şeyi reddederler. Nihilist kadınlar genellikle kısa saçlı olurdu; ve bu devrimci bir tavır olarak benimsenirdi. Kadınlar kurumlu olmayı küçümsediklerini göstermek için gözlük takarlardı, hantal elbiseler içinde dönemin modasına meydan okurlardı. Gelenek ve göreneklere duydukları antipatıyı sigara dumanı savurarak dile getiriyorlardı; dolayısıyla cinslerin eşitliğini vurgulamak istiyorlardı. Davranışları bir bütün olarak amansızdı.

İlk aşamada nihilizm, çağının özgür düşüncesini ve bireyi baskı altında tutan her şeye karşı bir tepkiydi. Daha sonra toplum, aile, gelenek ve göreneklerce bireye yüklenen tüm baskı ve ödevlere karşı bireyin özgürlü

karşı mücadele etmek için örgütlenme gerekiyordu. Dolayısıyla uluslararası bir örgütlenme kaçınılmazdı. Uluslararası İşçiler Birliği yani I. Enternasyonal 1864 yılında Londra'da İngiliz sendikacılar (trade-unionculuk) ve Fransız bir grup (Henry Talain) tarafından kuruldu. Bu birlik ilk aşamada yazışma bürosu ve birlikte yapılacak çalışmaların koordinasyonunu üstlenen bir form düzeyindeydi. Kuramsal açıdan Proudhoncu olmakla birlikte, anti-otoriter ortaklaşmacılığa eğilimliydi. 1869'dan itibaren Bakunin'in etkisi arttı. Birliğin genel kurulu Londra'daydı; aynı tarihlerde Londra'da bulunan Marx da önemli bir rol oynamaya başlamıştı. Enternasyonal'in Amerika ve Avrupa'nın tüm ülkelerinde şubeleri vardı; temsilciler kongresinin olağan toplantıları dışında periyodik toplantılar yoktu. Daha başından beri Enternasyonal'de otoriteler ve anti-otoriteler ayrım içindeydi. Yalnızca teknik açıdan genel kurula ihtiyaçları olan anti-otoriterler birliğin yapısına federalist ve aynı zamanda işçi müca-

---

ğü için mücadeleye girişti. Bağımsızlığını ve özgürlüğünü engelleyen her şeye karşı bireyin (kadın ya da erkek) bir bütün olarak özgürlüğü nihilist hareketin temel düşüncesi olmuştur. Esasen nihilizmin sıkı bir hareket olduğunu söyleyemeyiz; bu nedenle örgüt ve partilere oranla daha az baskı altında kalmışlardır.

Nihilistler esas olarak edebiyatla ilgilenmişler: Almanca'dan Rusça'ya çevirdikleri bir dizi yayının illegal yollarla dağıtımını yapmışlardır. Önemli propagandasını yaptıkları anti-otoriter davranışlarına kendi yaşamlarında da özen göstermişlerdir. Nihilistler, daha sonrası Çar'ın otoritesinin sarsılmaya başladığı dönemlerde ortaya çıkan birçok örgütün temelini hazırlamışlardır. Önemli katkılarından biri de öğretimde olmuştur: Kadınlar öğretime ilk kez katılmış, hatta kendi okullarını kurmuştur.

Nihilistlerin şiddet eylemleri olmamıştır; kendileri pasifisttir. Ancak narodnikler gibi daha sonradan ortaya çıkan ve kaynağını nihilizmden alan bazı hareketler şiddete yönelmiştir. Nihilistler kendilerini yalnızca felsefe ve bireycilikte yoğunlaştırmalarına rağmen, eşitlik içeren bu insan-cil düşünce akımı giderek sosyal ve siyasal bir düşünce biçimi kazanmış ve giderek devrimci bir hareket olmuştur.

Sonraki dönemlerde Rusya dışındaki partilerin ve somut hedefler amaçlayan grupların, örgütlerin eylem programları ve istemleri ile nihilist hareket birçok kez bilinçli ya da bilinçsiz olarak karıştırılmıştır. Sıfat olarak nihilizmden yalnızca geleceğin ilk örneği olan düşünce akımı anlaşılmalıdır. Nihilizmin felsefesi bir taraftan materyalizmi, diğer taraftan da bireyciliği en geniş biçimlerini içermiştir.

delesine yararlı olacak bir içerik kazandırmak istiyorlardı. Otorite-lerse, (başta Marx ve Engels olmak üzere) genel kurulu işçi müca-delesinin yetkili bir öncüsü, merkez karar organı yapmak istiyorlar ve amaç olarak da önelerine siyasal iktidarı ele geçirmeyi ve taktik-sel olarak ücret arttırmalarını koyuyorlardı. İspanya, Fransa, İtalya, güney İsviçre, Belçika, Hollanda ve bazı Slav ülkelerinde güçlü olan anti-otoriterlere karşılık, otoriterler başta Almanya, Avusturya, İsviçre'nin Almanca konuşulan bölgesinde ve İngiltere'de güçlüydüler. Bakunin 1868 yılında Bern'de Enternasyonal'e katılır. Hemen arkasından "Alliance de la Democratite Sosyaliste" kurulur. Bunun nedeni Enternasyonal'in amaçlarına yönelik, gizli devrimci birlikler oluşturmaktı: Enternasyonal'e dışında ama ona ters düşmeyecekti. Amaç daha çok bir elit oluşturmaktı, bu elit üyelerin devrimci dinamizmini koruyacaktı. Bu birlik Bakunin'in yaptığı çalışmalar içinde en etkiniydi. Marx ve Engels'in bundan endişe duymaları kaçınılmazdı. Temmuz 1869'da Marx, Engels'e şöyle yazıyor: "Avrupa işçi hareketinin diktatörü olmak isteyen şu Rus, kendine sahip çıksın, aksi taktirde resmen iletişim dışı bırakılacaktır." Eylül 1869'da Bazel kongresinde miras hakkı sorunu tartışılıyordu, Bakuninciler mirasın hemen kaldırılmasını istiyordu; ve oylama sonucu Marxçılar yenilgiye uğradılar. Böylece var olan kriz daha da büyüdü. Hesaplaşma gününü Marx belirledi: çünkü, Bazel'de yalnızca genel kurul değil, Marx'ın ideolojik ve politik konumu da sallantıya girmişti. "Onun Enternasyolani" etkileyen Bakunin'e elbette seyirci kalamazdı: 1871'de Enternasyonalin olağanüstü kongresini Londra'da toplar. Burada Paris Komünü tartışılacak ve Bakunincilerin etkinliği kırılacaktı; ancak Bakunin davet edilmemişti; onun yerine tezlerini temsil eden küçük bir fraksiyon çağrılır, Londra'daki kongrede Bakunincilerin güçsüzlüğünden istifade ederek Enternasyonal genel kuruluna yeni bir partinin kurulması çağrısını karar olarak alır. Marx, Bakuninsiz bu "ara kararlar" anti-otoriterleri bitmiş gözüyle görür.

Ne var ki yanılır; çünkü, Alman proletaryası bile Marx ve Enternasyonal'in öncülüğünde yeni bir partiye katılmak istemez. Diğer

taraftan anarşistlerin etkinliği alınan bu "ara karara" rağmen, şubelerde giderek güçlenir. 2-7 Eylül 1872'de Marx, ikinci kongreyi bu kez de Den Haag'da toplar. Bakunin'in İsviçre'yi terk etmediği biliniyordu, öncelikle çok hastaydı ayrıca Fransa ve Almanya tarafından aranılıyordu. Marx, ortalığı iyice kızdırmıştı. Bakunin'le ilgili bir dolu söylenti çıkarıldı. Bu durumu Bakunin şöyle anlatıyor: "Kelimenin tam anlamıyla olay Demokles'in kılıcı değil, bay Marx'ın her zamanki halidir: tekne dolusu bok." Kongrede Bakunin'in sempatisini James Guillaumd'ın enternasyondan atılma kararı alınır. Gerekçe ise "Enternasyonale... ters düşen bir fraksiyonun oluşması" gösterilir. Den Haag zaferi için Marx, üç yıl çalıştı ama yine de Den Haag'daki oylama üye sayısına göre değil, temsil edilen şube sayısına göre yapılmıştı; şubelerin on ya da on bin üye sayısının bir anlamı yoktu. Üstelik kongreye hiç tanınmayan, niçin geldikleri ve kimi temsil ettikleri belli olmayan delegeler de katılmıştı. Marx'ın bütün bu çabasına rağmen Marksçı Enternasyonal yine de birçok şubesini kaybetti. (Bu durumun endişesine kapılan Marx, daha sonraları genel kurulu New York'a kaydirdi, dolayısıyla enternasyonalî ölüme mahkum etmiş oldu. Böylece enternasyonal 1876'da Filadelfia'da kendiliğinden dağıldı.) Anti-otoriterler bu duruma cevapsız kalmadı: Den Haag kongresinden bir hafta sonra Saint Imier'de (İsviçre: bkz. "Kropotkin" bölümü) karşı bir kongre düzenlediler. Bu kongreye Jura, İtalyan, Fransız ve Amerikan federasyonları katıldı, bilahare Belçika ve İngiltere şubeleri de dahil oldular. Bu kongre Den Haag kongresini geçersiz kılmakla birlikte, Marx da kınanır. Kongre'de devrimci bir Enternasyonal'e karar verilir; bu Enternasyonal, siyasal partilerle birlikte politik hedef izlemek amacını değil, özgür bir sosyalizmin inşası için devlet ve sermayenin zaman kaybedilmeden yok edilmesini amaçlıyordu. Kongrede ayrıca bütün şubelere özerklik tanıma, federalizm ilkesine göre örgütlenme kararı alındı. Bu kongre 1. Enternasyonal'in fiili olarak bölünmesiydi. Enternasyonal'i otoriter komünizmin siyasal bir aracına indirgemek isteyenlere karşı yerinde bir cevaptı. Anarşistler böylece kenti enternasyonallerini kurmuş oldular. Ve bu noktadan sonra anarşistlerle marksistler tamamen ayrıldılar.

PETER KROPOTKİN VE KOMÜNİST ANARŞİZM KURAMI

"Kropotkin'in felsefesi sosyalist dünya bakış açısının özüdür."

– Rudolf ROKER –

Prens Kropotkin, 9.12.1842'de Moskova'da doğdu. Kral ailesinden gelen Kropotkin, Çar I. Nikolaus'un oğlu 2. Alexander'in emrindeydi. Petersburg'da yaptığı bu görevi ne Kropotkin ne de ailesi istemişti; Çar böyle istemişti. Hiçbir maddi refahtan yoksun olmayan Kropotkin'in bu işten kurtulması zordu. Görevi bittikten sonra Amur-Kazakları'nın yanına gitti. Bu beklenmedik bir şeydi. Kropotkin Sibirya'ya gidip, orada toplumsal reformlara katılabileceğini, coğrafya üzerine bilimsel incelemeler yapabileceğini ümit ediyordu. Tranobaykal valiliğine yaver olan Kropotkin, Sibirya'daki ceza sistemi üzerine araştırmalar yapmak için valilikçe görevlendirildi. Burada yabancı topluluklar arasında izlenimlerini Kropotkin 1887'de "In Russian and French Prisons" adlı yapıtında yayınladı. Sürgünde yaşayan şair M. L. Mikhailow'un Kropotkin'e, Proudhon'un "Ökonomische Widersprüche" adlı kitabı okumasını önermesi üzerine Kropotkin ilk kez 1861'de anarşist kuramlarla ilgilenmeye başlar. Kısa sürede "halkın büyük bir kesimi için yönetimin alışlagelmiş yöntemleriyle yararlı bir şey yapılabilmesinin olanak dışı olduğunu" anlayan Kropotkin "bu yanılsamadan bir bütün olarak vaz geçtim" diyor (Bkz. Memorien). Dolayısıyla askerlik görevini bırakarak 1866'da Petersburg'a gider. Burada coğrafya ve biyoloji üzerine yaptığı bilimsel incelemelerini yayınlıyarak, uluslararası ünlendi. Kropotkin'in büyük bir ilgi duyduğu Paris Komünü 1871'de yenilgiye uğrayınca, devletçi kariyerini tamamen bırakarak halkla ilgilenmeye başladı. 1872'de Kropotkin, dört aylık bir geziye çıkar. Önce İsviçre'ye gider; orada işçi hareketleriyle tanışır. Yine burada Rus mülteciler, gruplarıyla ilişkiye geçer. Zürih'te Enternasyonal'i reformistler tem-

sil ediyordu, anti-otoriterleri bulamayınca Genf'e gider. Burada tanıştığı James Guillaume, onu Enternasyonal'deki ilişkiler hakkında bilgilendirdi. Kropotkin Jura'da birçok yeri gezdikten sonra saat sanayi işçilerinden çok etkilenmişti ki ayrılmak istemiyordu. Ancak Guillaume onu bu isteğinden vaz geçirdi ve Kropotkin, Rusya'daki devrimci harekete katılmanın daha doğru olduğuna karar verdi. Daha önce Sibiry'a'da (1862) Bakunin'le karşılaşamayan Kropotkin bu gezisinde de Bakunin'le karşılaşamadı. Çünkü Bakunin o sıralarda La Carno'ya gitmişti. Dolayısıyla ikisi hiç tanışamadılar. Kropotkin İsviçre'ye ikinci gelişinde ise Bakunin artık yaşamıyordu.

Rusya'ya döndükten sonra 1869'da kurulan "Sosyalist Kültür Derneği"ne katılır. İşçi sorunlarıyla ilgilenen bu dernek gizli toplantılar düzenleyerek seminer veriyordu. Grubun büyük çoğunluğu nihilizmden etkilenmiş insanlardan oluşuyordu. Gruba ajanların girmesini önlemek için katılmak isteyenlerle uzun uzun konuşulurdu. Kropotkin işçiler arasında çok sevilmesine rağmen ancak dar bir çevrede ajite olanağına sahipti. İş sonrası işçilerle görüşmek için onların evine bile gittiği olurdu. Bu mümkün olan en iyi çalışma tarzıydı. Çünkü Çar, hükümete karşı olan her tür toplantıyı yasaklamıştı. Enternasyonal'deki federalistleri desteklemekle birlikte yurtdışındaki Rus mültecilerin yaşamlarına karışmamaya özen gösterdi: çünkü onların yurtiçinden yargılanamayacağı düşüncesindeydi. Ne var ki bir süre sonra dernekte sürtüşmeler başladı: Kropotkin, Netschajew'in "vurucu güç", "kurtaran" ve "devrimi yapan" sert yöntemli komplocu bir örgütle devrime ulaşma teorisini reddediyordu. Ayrıca Netschajew'ce benimsenen terörizmi de, halkı kurtuluşa götürmekten çok, devrimcileri halktan koparır düşüncesiyle reddediyordu.

Kropotkin şöyle yazıyordu: "Eşitliğin gerçekleşmesi ve hızlandırılması için toplumsal patlamalar ve ayaklanmalar gereklidir. Ayaklanma devrimcilerle yapılmaz; devrimciler hazırlanmakta olan bir ayaklanmayı iletebilirler; hoş olmayan öğeleri birbirine kaynaştırabilirler; kısacası, her alanda yardımcı olabilirler. Var mıdır bu tür

öğeler? Evet vardır. Ne yapmalı? Düşüncelerimiz geniş bir çevreye ulaşmalıdır; geniş bir çevre ve çoğalma; bu iki şey bir örgütte bir araya getirilmelidir." Kropotkin işçiler ve köylüler içinde propagandayı benimsiyordu; doğrudan ilişki kurmayı, sözlü çalışmayı, yazılı propagandadan daha çok benimsiyordu. Ancak bu diğerini reddettiği anlamına gelmez; örneğin halkın anlayacağı dilde kitap ve gazetelerin yayınlanmasını istiyordu. "... bizim güncel propaganda" dediği; köylerde fabrikalarda üretim ve tüketim kooperatiflerinin kurulması, yerel sömürücülere karşı toplumsal içerikli yerel hareketler öneriyordu. Ancak geniş kapsamlı bu barışçıl eylem biçimlerine rağmen, Kropotkin, bu dernekten ayrılmadan önce oldukça militan eylemler önermeye de başlamıştı. Düşüncelerinden biri, güney Rusya'ya gidip, ordaki grupların, çiftlik sahiplerine karşı devrimci önlemler almasını istiyordu. Kendisi de yer ve zamana bağlı olarak bu tür hareketler içinde yer almayı istiyordu. Ancak bu öneriler dernektekilerce benimsenmedi; çünkü, üyelerin bir kısmı sosyal demokrasiye kaymıştı. Mart 1874'te dernek açığa çıkarılınca Kropotkin, polis tarafından tutuklandı. Kropotkin'in evini arayan polis, çeşitli el yazıları ele geçirdi; daha sonra açılan 193 sayılı davada* polis bu el yazmalarını Kropotkin'e karşı kullandı. Kropotkin'in hapis-te olduğu Peter-Paul hapisanesinde iki yıl sonra sağlığı bozuldu ve askeri hastaneye kaldırıldı; burada bazı devrimcilerin de yardımıyla İngiltere'ye kaçmayı başarır. Bu kaçış skandal yaratır. Aralık ayında Kropotkin Jura'ya davet edilir ve burada Maletesta'yla ilk kez karşılaşır.

1877'de başlarında işçi hareketinin durumu son derece kötüdür. Toplantılara çok az insanın katılmasının yanı sıra, halkla ilişkileri de kalmamıştı. Kötü olanda buydu. Nisan sonuna doğru durum tamamen değişti. Bunun nedeni bir protesto gösterisidir. Bu gösteri aslında bir güç sorununu içeriyordu: Jura'nın her kesiminden Bern'e delegeler gelmişti (gösteriye neden olan olay; sağcıların

---

* 193 sayılı dava; aynı zamanda büyük dava da denilir. 1873-75'te "İno Volk gehen" hareketine katılan devrimci Narodnikler 1877'de yargılanmıştır.

sosyalistlere saldırmayıdı). Bu gösteride bayrakların korunması söz konusuydu: gösterilerde bayrak taşımının yanı sıra işçi gösterileri de yasaklanmıştı. 18 Mart Paris Komünü'nün ilan edildiği yıldönümüydü, dolayısıyla gösteriye katılanlar coşkuluymdu. "Polisle çatışmak kaçınılmaz bir şeydi. Göstericilerden iki kişi kılıç darbesiyle yaralanırken, iki polis de ağır yaralandı..." (Memorien) Kropotkin, bir mekubunda da şöyle yazıyordu: "Kısacası gösteri sahnedeydi. Toplantıya yetmiş kişi beklerken ikibin kişi katıldı; ilgisiz insanlar değil, toplantıyı önemseyen, sempati dolu yoğun bir topluluktu. Hiçbir şey halka bu kadar cesaret kazandırmamıştı." O dönem Kropotkin, Bern'de Temmuz 1876 ile Ekim 1877 tarihleri arasında toplam otuz beş sayı yayınlanan "Arbeiterzeitung" adlı Almanca anarşist gazetesinin redaksiyonunda çalışıyordu. Bu gazete İsviçre'de yaşayan Alman anarşist hareketi için düşünölmüştü. Jura kongresi 4 ile 6 ağustos arası St. Imier'de gerçekleşti. Bu kongre ile ilgili J. Guillaume 12 ağustos tarihinde "Bulletin" dergisinde şöyle yazıyordu. "St. Imier kongresinde anarşist ve ortaklaşmacı program ilk kez dinleyiciler önünde bir bütün olarak yeniden ele alındı: Jura, Enternasyonal için büyük bir başarıydı. İsviçre'nin genel siyasal yapısından dolayı "Buletin"ın yayınlanmasına devam etmek olanaksızdı. Derginin bütün sorumluları işçi çevresindendi. "Bulletin" toplam sekiz yıl yayınlandı. Şubat 1879'da "Le Revolte" adlı yeni bir dergi yayınlanmaya başladı. Parasal sorunlar büyük olmasına rağmen, bu dergi uzun bir süre yayınlanabildi. Sorumluluğunu da İsviçre'de yaşayan Kropotkin gibi yabancılar üslendi. "Le Revolte" o dönemin en etkin dergisi olmayı başardı.

Son dönemlerde Kropotkin Rus polisi tarafından gözetleniyordu. 1881'de Çar 2. Alexander'ın öldürölmesi sonucu, Rus Büyükelçiliğinin baskısıyla Kropotkin sınır dışı edildi. Buradan Fransa'ya gitti. 1883'ün başında "illegal çalışmaları" nedeniyle Lyon'da beş yıl hapse mahkum edildi. 1886'da yani daha beş yıl tamamlanmadan Clairwnux hapisshanesinden serbest bırakıldı. Buradan İngiltere'ye gitti. O dönemden itibaren Kropotkin'in militan devrimcilik döneminin bittiğini söyleyebiliriz. Hapiste kaldığı süre içerisinde sağlığı

bozulmuştu, bu nedenle kendini bütünüyle kuramsal sorunlara bıraktı. 1885'te Elisee Reclus, Kropotkin'in "Paroles d'un révolte" adlı yapıtını yayınladı. Bu eser daha önce "Revolté" dergisinde makaleler halinde yayınlanmıştı. "Frazösische Revolution" (Fransız Devrimi) adlı eseri dışında tüm kitapları, gazete ve dergilerde yayınlanan makalelerden oluşur. Kropotkin'in bilimsel çalışmaları her yerde saygı ve sempatiyle karşılanır. Dolayısıyla büyük çapta etiksel ve entellektüel düzeydeki etkinliği sonucu, anarşizme, anarko-komünizme ve anarko-sendikalizme ilgi duyulmasını sağlamıştır.

1886'da İngiltere sosyalist hareketi gelişiminin en yüksek, en coşkulu aşamasındaydı. Kropotkin, birçok toplantıda hapisane sistemi ve hapisanenin mahkumlar üzerindeki fiziksel ve psikolojik etkisiyle ilgili konuşmalar yapıyordu. Dinleyiciler her defasında anarko-komünizmle ilgili yeni şeyler öğrenmek istediğinden Kropotkin'i coşkuyla karşıyorlardı. Birkaç arkadaşıyla birlikte ilk kez anarşist bir dergi olan "Freedom"ı yayınladı. O zamana kadar İngiltere'de sadece sosyalist dergiler yayınlanıyordu. Ancak sağlığı giderek kötüleşiyordu. Bu nedenle Brobly'de kent koruluğuna yerleşti. En tanınmış olduğu eserlerini burada yayınladı. "Anarko-komünizm ve İlkeleri" bunlardan biridir. Bu eser, anarşist komünizmin amaç ve içeriğini dile getirir. Anarşist-komünizm, ücret sisteminin kaldırılmasını ve bireylerin gereksinmelerine göre ürünlerin özgürce dağıtılmasına doğrudan geçilmesini öngörür. Bu noktada anarşist-komünizm Bakunin'in ortaklaşmacılığını bir adım aşmaktadır. Bakunin, Kropotkin'in azimle temsil ettiği üretim biçiminin yeni bir tüketim biçimini de beraberinde getireceğine inanıyordu.* Kropotkine göre, modern teknoloji ve ona bağlı üretim güçleri, zengin bir yaşam standardının maddi koşullarıdır. Ancak kapitalist mülkiyet buna engel olmaktadır; dolayısıyla toprak ve üretim araçları gibi özel mülkiyet biçimleri kaldırılmalıdır.

Kropotkin'in "Paroles d'un Revolte" (Worte eines Rebellen)

---

* İhtiyaçları gideren ekonomi ve servetin tüketim biçimleri.

adlı kitabının yanı sıra 1896'da Almanca olarak yayınlanan "Der Wohlstand für alle" (aynı zamanda "Eroberung des Brotes" adıyla da yayınlanmıştır.) eseri anarşist toplum modelini açıklayan en önemli yapıtlardan biridir: "Herkes için zengin bir yaşam standardı amacımızdır. Mülksüzleştirme ise bir araçtır. Üretim araçları herkesin ortaklaşa kullandıkları birer üründür; dolayısıyla herkesin ortak malı olmalıdır. Ancak merkezi-bürokratik bir devletin mülkiyeti değil, komünün olmalıdır. Amaçlı ve ihtiyaca yönelik bir tüketim bir taraftan herkesin zenginleşmesini sağlarken diğer taraftan da iş süresinin kılınmasına neden olur. Dolayısıyla boş zaman bireylerin özgürce gelişmeleri açısından daha da önem kazanır. Kapitalist sömürünün ve devlet otoritesinin yerini, gönüllü örgütlenen, şehirle kır arasındaki kopukluğu kaldıran ve özgür iş birliği üzerinde yükselen komünler alacaktır. Yalnızca böyle bir durumda yığınların yaratıcılığı köklü bir gelişimin özgürlüğüne varabilir."

Kropotkin'in 1887-88'lere kadarki yaşamını anlatan "Memoiren" adlı kitap 1900'de yayınlanır. Memoiren, Kropotkin'in yaşamının yanı sıra çağının siyasal, ekonomik ve sosyal koşullarını çok iyi açıklar. Yine 1880'li yıllarda "Gegenseitige Hilfe" adlı metinleri yayınladıysa da, bu metinler "Gegenseitige Hilfe in der Tier-und Menschenwelt" adıyla toplu halde 1904 yılında tekrar yayınlanır. Bu kitabında hayvanlar üzerinde uygar olan ve olmayan halklar üzerinde yaptığı araştırmalardan elde ettiği sonuçları ve oluşum kuramını anarşist komünizmle birleştirmektedir. Burada insanların var olma mücadelesinde dayanışmasının, "yardımlaşmacılığının" ne kadar önemli olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. "Sosyal davranış", "varolma mücadelesi" açısından insanlar ve hayvanlar için önemlidir. Kropotkinin bu tezden hareketle vardığı sonuç: insan türünün dayanışmacılığa yönelen bu doğal eğiliminin özgürce gelişmesini engelleyen, her tür toplumsal ve siyasal örgütlenme biçimini yok etme istemidir.

Bu eserinden hemen sonra "Landwirtschaft, Industrie und Handwerk" adlı kitabı yayınlanır. Burada sanayinin ve kentlerin

merkeziyetçilikten arınmasını benimser. 1906'ya kadar Kropotkin'in (tıpkı basım ve çevirilerle birlikte) 300'ün üzerinde metni yayınlanmıştır. Bu döneme kadar yayınlanan eserlerinden birini daha tanıtmak istiyoruz: "Die Grosse Französische Revolution". Bu, Kropotkin'in en büyük eseridir. İlk kez 1906'da yayınlandı. Fransız devriminin büyük yenilik ve değişiklikleri ilk kez bu eserde sistemli olarak derlenmiş ve açıklanmıştır. Bu kitap devrimin yenilgiyle sonuçlanmasına neden olan jakobenler, kralcılar ve sansculotlar arasındaki tartışma ve sürtüşmelerin yanısıra, aristokrasi ve burjuvazinin entrikaları sonucu gelişen savaşları içeriyor: ama dramatik ve korkunç sahneleri özellikle belirtmek kitabın amacı değil. Kropotkin öncelikle Fransız Devrimi mücadelesinin ekonomik temelini incelemiştir; yüksek sosyete ve papazlarca köylülerin elinden alınan toprakları geri alma ve feodalizmi tasfiye etme amacını güden köylü ayaklanmaları devrimin çekirdeğini oluşturmuştur. Bu eser, Fransız Devrimi'nin siyasal erk sürtüşmelerinden hareketle, daha sonraki devrimlerde ortaya çıkan iktidar çekişmelerini daha iyi anlama olanağı veriyor.

Kropotkin'in hastalığının daha da artması sonucu, çevresindeki ilişkiler yavaş yavaş azaldı. Belkide bu nedenle Rusya'ya dönme isteği daha da arttı. 1905 devrimi döneminde hemen gitmek istediye de arkadaşları bırakmadı. Bu sıralar bütün eserleri hemen hemen Rusça yayınlıyordu; ama onları Rusya'ya göndermek o kadar kolay değildi. Dolayısıyla çok az sayıda kitabı Rusya'ya ulaşıyordu.

Ansızın patlak veren dünya savaşı bütün ülkelerde olduğu gibi İngiltere'de de özellikle Londra'nın doğu ve batısında etkili oldu. Anarşist işçiler arasında savaşın yarattığı ekonomik krize karşı hemen kendiliğinden bir dayanışma ortaya çıktı; kurulan bir dolu aşevlerinden herkesin yemek bulabilmesi sağlandı; çalışanlar mutfak masrafını karşılıyordu, işsizler ise birçok teknik sorumluluğu ve aşevlerinin idaresini üstlenmişti. Yemek sonrası, güncel sorunlar tartışılıp, seminerler düzenleniyordu. O dönem, (1914) büyük ayaklanmanın öncülerinden biri olarak İtalya'da aranmakta olan Mala-

testa da Londra'daydı. İtalya'daki ayaklanmayı yaşamış olan Malatesta, işçilerin her ülkede başlatacakları ayaklanma ile savaşın önle-
neceğini düşünüyordu. Savaşın bir devrimle son bulacağından emin
olan Malatesta Kropotkin ve "Freedom" grubundan tamamen farklı
düşünüyordu. Kropotkin, müttefiklere güvenmemekle birlikte Al-
manlara karşı müttefikleri destekliyordu: militarist Alman yönetimi-
ne oranla, diğer batı Avrupa halklarında ve yönetimlerinde özgür-
lük geleneğinin bulunduğunu düşünüyordu. Bu düşünce, özellikle,
Fransa'daki devrimci tartışmalardan kaynaklanıyordu. Bu tartışma-
lar uluslararası gericiğin uzun evresini kıran 1789-93 döneminde
başlamıştı: 1848 devrimini Kropotkin büyük devrimin doğrudan
uzantısı olarak görüyordu. Almanya-Fransa savaşı (1870-1871) dev-
rimci hareketin son bulmasına neden olmuştu. Pekişen Alman mili-
tarizminin yanı sıra, batı Avrupa'da yeni bir siyasal gelişme baş gös-
termişti. Ancak Alman işçi sınıfının öncüleri devrimci gelenekten
uzaktı; dolayısıyla Alman toplumu, Prusya'nın sıkı militarist yapısı
ile yoğrulmak zorunda kalmıştı. İşte bu nedenden dolayı; Avru-
pa'da bir kışla toplumunun bulunmaması için Kropotkin müttefik-
lerden yanaydı. Bu tavır, o dönemin anarşist hareketi içinde büyük
bir tartışma konusu oldu. Bazı bireyci anarşistler dışında yaklaşık
herkes Kropotkin'e ve Freedom grubuna karşı çıktı; özellikle İspan-
yol ve İtalyan anarşistler Kropotkin'i şiddetle eleştirdiler. Malates-
ta'ya göre ise savaşın amacı, her zaman olduğu gibi halk değil ege-
men sınıfa hizmet etmektedir. (Fransız ve İngiliz işçiler eğer vatan-
larının sahibi olsalardı yani mal, mülk, üretim araçları ve ürün bir
bütün olarak onların elinde olsaydı durum çok farklı olurdu. Böyle
bir durumda her işçi yabancı bir istilaya mutlaka karşı koymalıdır.
Ve yabancı istilaya karşı koymak her devrimcinin görevi olur.)
Ama durum daha farklıydı. İşçiler kimi seçerse seçsin, her defasın-
da "kendi sorunlarına ters düşen birilerinin yemi olurlar." Malates-
ta, yukardaki yaklaşımından dolayı Kropotkin'i anarşist ilkelere ka-
ra sürmekle eleştirmiştir.

Kırk yıllık sürgün yaşamından sonra Kropotkin Londra'dan bir-
çok anarşistle birlikte 1917 yılında Rusya'ya döner. Uzun zamandır

özlemine duydukları Rus devrimi hepsinde coşku uyandırmıştı. Ama ne yazık ki Rusya'ya dönen yaşlı Kropotkin, ülkesindeki devrimci gelişmelere rağmen yalnızdı. Önemli gelişmeleri etkileme şansına hiçbir zaman sahip olamadı. Moskova'da uzun süre kalamadı, yaşam koşulları sıkıcı, huzursuzdu. 1918 yaşında Moskova'ya 60 km uzaklıktaki Dmitrow adında küçük bir kasabaya yerleşti. Burada olduğu dönem anarşist hareketle yeniden bağlar kurar ama Bolşevikler 1919'dan itibaren anarşistleri tutuklamaya ve öldürmeye başlamıştır. Kropotkin Dimitrow'da son büyük kitabını yazmaya başlamıştı ama bitiremedi: "Die Ethik". Bu yapıtında Kropotkin iki esas soruya yanıt arıyordu; etiğin kökeni ve etiksel yönetmeliğin, kuralın amacı. Birinci bölümü etiğin tarihsel oluşumunu; ikinci bölüm ise realite de etiğin amaç ve ilkelerini içeriyordu. Ne var ki yalnızca birinci bölümü bitirebildi. 21.1.1919'da "etikle" ilgili şunları yazıyor: "Etik üzerine sık sık çalışıyorum ancak gücüm yok; bazen ara vermek zorunda kalıyorum..." 2.2.1920 tarihli bir mektubunda ise "... Etik üzerine çalışmalarına yeniden başladım, çünkü bu çalışmanın kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum. Biliyorum: yazılanlar zihinsel bir akım oluşturmaz. Ancak şunu da biliyorum; bir düşüncenin açıklanması yazmayı gerektirir. O düşüncenin ilkelerini ayrıntılarıyla ifade eden bir yazı; dinden arınmış, dinden üstün bir etik yaratmak için aydınlatıcı kitapların yardımı gerekiyor..."

Rusya'daki yaşam koşullarını Kropotkin ezici buluyordu: "yayın-cılığın devletleştirilmesi ve merkezileştirilmesi entellektüel özgürlük için ağır bir baskıdır" diyordu. Kasım 1920'de Lenin'e yazdığı bir mektubunda ise artık gündelik bir olay haline gelen insanların tutuklanması ve öldürülmesini şöyle protesto ediyordu: "... Çevrenizde hiçbir kimsenin, bu tür yargılanmaların o karanlık ortaçağı ve haçlı savaşlarını andırdığını söylemediğine inanmıyorum. Wladimir İliç, eylemlerinizi sahip olduğunuzu ileri sürdüğünüz düşüncelerinize ters düşüyor... Eğer komünizmin her mücadelelisi, her samimi duyguyu bu şekilde ayaklar altına alırsa o komünizmin nasıl bir geleceği olabilir." Devrimin ilk birkaç yılı Kropotkin'e göre komünist anarşizmin desentralist ve anti-devletçi ilkelerini içeriyordu. Kropot-

kin bu dönem için Anarşist hareketi bazı hatalarından dolayı da eleştiriyordu: "Biz anarşistler, toplumsal devrim üzerine çok laf ettik. Ancak içimizden kaç kişi devrimde ve devrim sonrasında gereken hazırlık çalışmalarını yapma zahmetinde bulunmuştur. Rus devrimi, pratik yapıcı çalışmalar açısından bu tür hazırlıkların gerekliliğini kanıtlamıştır."

8.2.1921'de Kropotkin, Dimitrow'da öldü. (Anarşist Mahno ordusunun bolşeviklere karşı verdikleri son mücadeleler ile aynı tarihe gelir; Mart ayında Kronstad'lı denizciler ayaklanır. Bu ayaklanma denizcilerin katliamı ile son bulur.) Moskova'ya her taraftan yoğun bir kalabalık akın etmişti. Her yer çekanın (gizli polis) kontrolü altındaydı. Sonuçta çatışma çıktı. Etrafta yine birilerinin tutuklandığı söyleniyordu. Bolşevikler cezavinde anarşistleri bir günlüğüne serbest bırakacaklarını söylemişlerdi ama sözlerinde durmayınca hapishanedekiler açlık grevine başladı. Moskova sokaklarından No-wa-Djewitschi mezarlığına yürüyen kortej, yönetime karşı kendiliğinden bir gösteriye dönüştü. O dönem henüz bolşeviklerle çalışan Victor Serge, "anılarında" şöyle anlatıyor: "Siyah bayraklar yüzünden sıkıcı ve zorlu sürtüşmeler; bir söylenti yığınlar arasında çılgınlık yaratıyor. Gösteri kolunun önünde, siyah bayrak altında bir zincir gibi uzanan öğrencilerin taşıdıkları pankartlar ve karo halinde yükselen sesleri despotizmi yargılıyor..." "... Ukrayna'da tutuklanıp aynı akşam bir daha hiç terk edemeyeceği hapishaneye atılması istenen Aaron Baron, daha yeni oluşmaya başlayan despotizmi; bodrum katlarında uygulanan idamları, sosyalizme çalınan kararı ve devrimi ayaklar altına alan yönetimin zorbalığını amansızcasına protesto etmek için oldukça zayıflamış, altın gözlüklü, sakallı silüetini yukarı kaldırdı korkmaksızın; yeni fırtınalar yaratacağa benziyordu... Hükümet bir Kropotkin müzesi kurdu, okullara onun adını verdi; eserlerini yayınlayacağını söylüyordu." (Kropotkin'in eserleri günümüze kadar yayınlanmamıştır.) "Kropotkin'in Lenin'e yazdığı mektubun içeriğini biliyorum. O mektup bir gün yayınlanırsa Kropotkin'in yöneten düşüncenin tehlikelerini nasıl bir bilgelikle öngördüğünü insanlar anlayacaktır."

EKLER

MAX STIRNER

"Özgürlüğüm için bütün ideolojilere ihanet ettim."

Johann Caspar Schmidt, diğer adıyla Max Stirner, 25 Ekim 1806'da flüt yapımcısı bir babanın ve ruh hastası bir annenin oğlu olarak Baviera'da dünyaya gelir. Annesini ve babasını çok küçük yaşta kaybeden Stirner, liseyi bitirene kadar doğduğu şehirde akrabalarının yanında kalır. Daha sonra Berlin'e giderek, burada üniversite öğrenimine başlar: Hegel, Schleiermacher, Marmeineke vb. yanında felsefe, teoloji ve klasik filoloji okur. Önceleri devlet dairelerinde çalışan Stirner, karaya oturan memurluk işinden sonra, bir kız lisesinde öğretmen olarak çalışır. Pedagojiyle ilgilendiği, daha doğrusu eğitime antipati duyduğu, "Schulgesetze" (Okul Yasaları) isimli doktora yazısından anlaşılmaktadır. Daha çok "Özgürler Kulübüne" takılan Stirner, burada Marie Dähnhard'ta tanışır ve daha sonra onunla evlenir, ancak evlilikleri üç yıldan fazla sürmez. Gazetecilikle yakından ilgilenmiştir: çeşitli gazetelere imzalı ve imzasız makaleler yazmıştır.

1844'te "Der Einzige und sein Eigentum" (Biricik ve Mülkiyeti)* adlı yapıtı yayımlanır. Ancak çok fazla sürmeden toplatılır. Hemen arkasından da kelime bekçileri kitabın "kimselere zararı dokunamayacağı" kararını verirler. Ve birkaç hafta sonra "Biricik" yinedi yayımlanır. Radikal ve yıkıcı olan "Biricik", en az o kadar da anlaşılması güçtü ki, sansür kurulu Stirner'in purosunun dumanında bocalıyordu. "Bir halk yayın özgürlüğünden yoksun olabilir, ama

---

* Stirnerle ilgili daha geniş Türkçe bilgi, bak.: "M. Stirner. Benim Yetkim", Liberter Yayınları, Köln. Bu eser, Biricik'ten Türkçeye aktarılan küçük bir bölümdür.

Ben yayınlamak için bir oyun ya da şiddeti seçerim; yayınlama izni ni yalnızca Kendim'den ve Kendi gücümden alırım."

Biricik'in yıkıcılığı uyandırdığı ilgiyle birlikte, çoğu zaman yanlış anlaşılmaya da neden oldu. Biricik'i ideolojik üst yapıya dahil eden ya da nihilist, hatta tekbenci nitelendiren bilim: ve başkaları... ne istiyorlardı Biricik'ten?

Stirner, döneminin bütün siyasal ve felsefi akımlarını velleyle vermiş ve hepsinin pragmatist olduklarını görebilmiş, bu nedenle de sert bir şekilde eleştirmiştir. Stirner anlaşılacak isteniyorsa, o dönemin felsefi akımlarıyla birlikte incelenmesi, kimileri açısından daha iyi olur. "Biricik" in yayımlandığı dönemde binbir çeşit akımların temsilcileri zorunlu olan ya da baskı içeren bir ortaklaşacılık [(kölektivizm) çoğunluğun birey üzerindeki hakimiyet öğretisi] benimsiyorlardı. Stirner tüm dili yeniden ele almış ve onun tüm yapısıyla birlikte insanlar üzerindeki egemenliğini radikal bir yaklaşımla ifade etmiştir. Stirner'in dil eleştirmenciliği, o dönem anlaşılammıştır; çünkü bütün felsefeciler, Feuerbach'tan Leibniz'e, Kant'tan Hegel'e kadar hepsi dil içinde birer Tanrı yaratmıştı; ve bu felsefecilerin insanlar üzerinde büyük bir etkisi vardır. Hegel devleti tanrılaştırmakla birlikte, bireyin devlete üye olma ÖDEVİNİ gerekli buluyordu. Bu ödev işte dilde yaratılan bir Tanrı ve bir egemenliktir. Stirner, özellikle de Hegel'in anti bireyciliğini hedefliyordu. Yaklaşık her filozof insanlara bir sistem, bir ödev yani bir tanrı sunuyor: her birinin düşünülmüş, felsefi ya da dini ve tamamlanmış sistemleri var. Stirner'in bir sistemi olduğundan söz edilemez; Biricik daha çok istemli bir itiraftır; bir özgeçmiş, bir yaşam öyküsüdür. Biricik insanların ne yapmaları gerektiğini söylemiyor; daha çok mevcut durumu gülünç bularak eleştiriyor ve önerilerde bulunuyor. Stirner'in birey felsefesi çağın düşüncesine istenilmeden verilen kendiliğinden bir cevaptır; "Biricik", o dönemin ortaklaşacılık düşüncesine karşı bireysel ayaklanma ruhunun seslenişidir. Buna rağmen ya da bel-

---

* Bak: Fritz Mauthner, "M. Stirner als Sprachkritiker."

ki de tam da bu nedenle Stirner'in anarşist düşünce içinde sağlam bir yeri vardır. Stirner (Proudhon'a oranla) toplumsal örgütlenmenin yetersizliğini felsefi açıdan daha önce açığa kavuşturmuştur.

Biricik iki bölümden oluşuyor; birinci bölüm "İnsan" ve ikinci bölümse "Ben" konusunu içeriyor. "İnsan"da liberalizmi, hiyerarşiyi, düşkünlüğü, tanrıları, yücelik kavramını vb. kısacası otoriteyi ve dili ele alan Stirner, "Ben"de de somut Ben'i, Biricik'i işliyor.

Bu hayalet yani "türeci mantık, insanların beyinlerine öylesine yerleşmiş ki; günümüzün en devrimcileri bile bizi yeni bir kutsal hakkın boyunduruğuna almak istiyorlar."

Tamamlanmış sistemi olanlardan biri de "İnsan insan için yüce varlıktır", diyen Feuerbach'tir. Stirner'in sözünü ettiği hayalet Feuerbach'ın Yüce İnsanı'ı, Nietzsche'nin üstün insanı, Marx'ın komünizmi, dinlerin Tanrısı, halkın önderi ve toplumun ödevidir. İşte insanlar bu hayaletlerce yönlendirilmektedir.

Hristiyanlık, liberalizm, demokrasi, sosyalizm vb. var oldukça özgün bir Ben ancak onların çizdiği sınırlar içinde yaşayabilir. Onların tek bir anlamı var: Bireyi sınırlandırmak. Dolayısıyla hakkım diyebileceğim şey, onların bana verdikleri haktır. Ve bu hak devletin ve ideolojilerin yararınadır. Örneğin insanların seçimlere katılma hakkı var ve bugün verilen hak yarın geri alınabilir. Ve ben onların keyfince haklı ya da haksızım. Oysa gerçekte: "Haklı ya da haksız olduğumu ben bilirim, bu konuda kendi dışımda yargıç tanımıyorum."

Ya da devlete ihanet edilebilir mi? Hangi devlet buna izin verir. Peki ya ödev? O anlaşılmayan Stirner'i biraz daha açık ifade edecek olursak: Hristiyanlıkta olduğu gibi, bireyin devlet mülkiyetine saygılı olması isteniyor. Ya birey saygı tanımıyorsa ne olacak!? Ve Stirner saygı tanımadığı gibi ödev de tanımıyor. Çünkü O, kendisinden beklenilene değil, kendi isteğini yaşamak istiyor. Ve ödev tanımayan bir kimse yasaları karşısına almak zorunda kalacaktır. Dahası bireyin isteği doğrultusunda yaşamını engelleyen her şey ve her kesle mücadele. Stirner'in deyişiyle: "Kim senin isteğini kırmak is-

tiyorsa, onun seninle alıp vereceği vardır ve o senin düşmanıdır." Saygı, ödev, insanlık ve daha bir çok kavram ideolojiler gibi, insanlar üzerinde tahakkümlerini kurmuşlardır. Stirner insanların bu kavramlardan arınarak özgün olabileceğini vurguluyor. Yabancılaşma bununla başlamıştır. Yani üst-ben yabancılaşmanın özüdür. Bir üst-ben fenomeni olan dini reddeden insanlar bunun yerine başka bir üst-ben fenomeni, örneğin devleti ya da komünizmi seçerler. Oysa ancak birey bu hayaletlerden arındığı zaman kendi özgünlüğünü bulacaktır. Ve ödev ya da yasalar için değil, kendisi için yaşayacaktır. Ve onun varlığının doğal temeli istek ve haz olacaktır. Ve ancak her birey tepeden tırnağa kadar biricik olursa, barış içinde yaşayabilirler. Çünkü biriciklerden oluşan bir topluluk birbirlerini yok etmeye yönelik değildir. Stirner'in önerdiği topluluk bireylerin gereksinimlerini karşılayacaktır. Mevcut toplum bireyin sırtından yaşıyor ve bireyin onun karşısında bir değeri yoktur. Birey toplumsal töreyle sınırlanmaktadır. "Birliktelik bireyin yararınadır... Birliktelikte güçlerimizin birleşmesiyle daha güçlü bir şiddetle daha çok şey yapabiliriz. Yani bu birliktelik benim gücümün ve şiddetimin artmasıdır. Birliktelik benim eserimdir ve benim için kutsal ya da yüce değildir. Dolayısıyla birliktelik komünizmin kurmak istediği toplumdan tamamen farklıdır," diyor Stirner ve şöyle devam ediyor: "Birlikteliğe bütün yetkinle, bütün varlığınla katılıp kendini geçerli kılıyorsun; toplumsa senin çalışma gücünden yararlanıyor... birlikte egoist, toplumda bir efendinin üyesi olarak kalacaksın... topluma her şeyinle borçlusun, sosyal ödevlere saplanıp kalmaktasın... Toplum senden güçlüyse senden üstündür... Birlikten sen yararlanıyorsun ve yararlanamayacağını bildiğin an, onu terk edersin ve kimseye de borçlu kalmazsın... Kısacası, toplum kutsaldır, birliktelik senindir: toplum senden yararlanıyor, birliktelikten sen yararlanıyorsun. Burada sözü edilen toplum mevcut toplumdur ve birliktelikse özgür bir toplumdur. Stirner bireylerin gönüllü birliğini vurgulamaya çalışıyor. Bununla Bakunin, Proudhon ve Kropotkin'in daha sonra "federalizm" diye tanımladıkları kavramı Stirner önceden söylemiş oluyor. Bireyin kendi isteğince birleşme olanağı: bu

anarşizmin ilkesidir. Max Nettlau, "Der Vorfrühling der Anarchie" kitabında şöyle yazıyor: "Bence Stirner YALNIZCA individualist olmak isteyen dolayısıyla burjuvalardan ya da zalimlerden ayırt edilemeyen o DAR bireyciliğin temsilcilerinden biri değildir şüphesiz. Stirner, her özgürlükçü sosyalizmin temeli olan geniş kapsamlı, gerçek bireyciliğin kurucusudur. Onun bireyciliği her bireyin arzusuna göre ilişki kurabileceği özerk bir birliktelik içeriyor: bu birlikler yardımlaşmacı ya da komünalist, kısa ya da uzun süreli olabilir; bunu her birey kendisi bilir. Stirner'in istediği buydu ve bu nedenle bireyi otoritenin boyunduruğu ve ağından arındırmak istiyordu..." "Hiç bir şey özgünlüğümü aşamaz", diyen Stirner, dünyayla ilişkisini şöyle anlatıyor: "Yaptığım her şey, ne insan, ne tanrı, ne de devlet içindir; tersine, her şeyi kendim için yapıyorum." Bunun üzerine şöyle devam edebiliriz: seni seviyor ve senden hoşlanıyorsam kendim için yapıyorum bunu. Kendimin mutluluğu için seviyorum seni, hatta seni mutlu ediyorsam, yine kendim içindir; senin mutlu olman beni mutlu ediyor; seni sevmek bana zevk veriyor. "Dünyayla tek ilişkim var: karşılıklı yararlanma. Ben insanları da seviyorum, birkaçını değil, herbirini. Ama ben onları egoist bilinçle seviyorum; seviyorum çünkü sevmek beni mutlu ediyor. Çünkü sevgi doğal ve hoşuma geliyor. Sevgi yasasını tanımıyorum."

Stirner'in yaşam öyküsünü yazan John Henry Mackay Stirner'in ölümünden yaklaşık 50 yıl sonra eserlerini yeniden yayınlamıştır. Onun çalışmaları sonucu Stirner yeniden güncellik kazanmış ve anarşist kuramcılar arasına alınmıştır. Stirner'in insanlar arasında en çok karmakarışıklık yaratan cümlesi de şu olmuştur: "Ben meselemi hiçe bıraktım." Bununla Stirner bütün dil yapısını hiçe saymakla birlikte, altüst ediyor ve bilim, aynı zamanda dilbilimcilik de tabi, çıkmaza giriyor; adsızlık onları kaosa itiyor. Ve bir çaresizlik içinde Stirner'e yeni yeni adlar aramaya çıkıyorlar. Bol şanslar. Biz yine de Stirner'in bir konuşmasıyla sözümüzü noktalayalım.

"Sizce benim işim "iyi bir iş" olmalıdır? Nedir iyi iş, kötü iş! Ben bir iş bilirim, o da benim işimdir. Ve benim işim iyilikle ya da

kötülükle yargılanamaz. İyinin de kötünün de benim için hiçbir anlamı yoktur.

İyinin işi, Tanrının işi, insanlığın işi, gerçeğin işi, özgürlüğün işi, ruhun işi ve daha sayılamayacak kadar bir sürü iş kalabalığı. Bunların hiçbiri benim işim değildir, çünkü işim demek ben demekim ve benim işim genel bir iş değil, biriciktir, benim gibi. Hiçbir şey, önünde, kendimi alçaltmamı gerektirecek bir yücelikte değildir... Sen benim için yüce bir varlık değilsin; ben de senin için... Hiçbir ödevim yoktur, benim... Ahlak neden benim ödevim oluyormuş? Bunu kanıtlamak için usun alabileceği hiçbir neden gösterilemez. Bütün bunlar kimi kafaların bozukluğundan doğan bir takım saçmalardır. Hasta beyinlerin, putlarına tapmak gülünçtür. Her insan kendisi için biricik insandır."

BİREYCİ ANARŞİZM *

"Tahakküm reddedilince, geriye tahakkümsüzlük kalıyor."

– Benjamin R. TUCKER –

Kitabın başında da söylediğimiz gibi bu bir söz uzatımıdır. Çünkü her tutarlı anarşizm zaten bireydir; bireycilikten öte bir anarşizm olamaz, çünkü tahakkümsüzlük somut bireyler arasındaki bir ilişkidir, soyut bir düşünce ve bir oluşuk değildir. Ve çünkü ortaklaşacılık (çoğunluk azınlığın özgürlüğünü sınırlıyorsa yalnızca bu durumda) anti-anarşist bir ilişkidir. Esas olan, bireylerin ortaklık adına değil, kendi adına birleşmeleridir ve ancak o zaman kolektif topluluk (ortaklık) birey üzerinde bir baskı aracı olmaktan çıkar.

Bireycilik deyimi, anarşizm adına ortaya çıkan bazı ortaklık köleleri yüzünden bir gereklilik içermiştir.

Bireyci anarşistlerin yalnızcılığı benimsedikleri ve dayanışmasını bilmeyen toplumdışı kişiler oldukları önyargısı yaygındır. Gerçekten bireyci anarşistler, yalnızlığı aşla seçmemişlerdir; yalnızlık en azından bireyci anarşizmi simgelemiyor; ama yalnızlığı seçen insanlar olabilir, bu onların kendi bilecekleridir.

Ve bireysel anarşizm dayanışma ve birliği her zaman önemsemiş ve dile getirmiştir. Örneğin Stirner'in sözünü ettiği "egoistlerin topluluğu" gerçek bir ortaklaşacılıktır. Bu toplulukta insanlar siyasal, kültürel, ekonomik vb. ilgileri doğrultusunda bir araya gelir ve ilgileri doğrultusunda da o topluluğu terk ederler. Bu gibi topluluklarda birey çoğunluğun boyunduruğunda değildir. Bireyci anarşistler kolektivizmin içerdiği tehlikeyi yani çoğunluğun azınlık üzerindeki tahakküm tehlikesini başından beri fark etmişlerdi, bu nedenle

de diğ er anarş istleri ö rneğ in sendikalistleri bu konuda uyarış lar-
dır. Ve ne yazık ki bu tehlike zaman zaman sendikalistlerde belir-
miş tir.

Anarş izm ve egoizm gibi bireycilik de ya cahillik sonucu ya da
amaçlı bir ř ekilde karalanmış tır. Kimileri bu sö zcükten yozlaş an ka-
pitalizmin sınırsız ö zgü rlü ğ ünü anlıyor. Ve kimi kapitalistler de sö m-
ürü ve tekelciliğ i haklı ç ıkarmak için bu kavramı ö ne sürmüş ler-
dir. Ama ne var ki kapitalist toplum üzerine birazcık olsun kafa yor-
mak yeterli gelir bu düş üncenin saçmalığı nı kanıtlamak için. Soru-
yoruz? Ordu halinde, haftanın beş gününde, aynı saatlerde büolar-
da sö zü mona ç alış an ve alış ılagelmiş bir yaş am sü ren bu zavallılar
ordusunun neresi bireysel? Ve makinelere taparcasına devlete hiz-
met eden ordular halindeki sanayi iş ç ilerinin neyi bireysel?

Bireycilik sağ dan ve soldan gelen bozuntunun ç ok ç ok ö tesinde
bir ř eydir. "O, kurumların ve modellerin ö tesindeki bireyin bilimi-
dir." – John Beverly Robinson

Hiç bir otorite tanımayan bireyciler anarş isttir ve birey üzerinde-
ki otoriteyi reddeden anarş istler de bireycidir. Anarş izm bu bilincin
ürünüdür. Ve bu bilinç Tanrıya, devlete ve anavatana hizmet etme-
yi kutsallaş tıran ö zgeci idealizmin zincirlerinin ö tesindedir. Otorite-
nin en son dayandı ğ ı nokta etik ve ö devdir; Bireyci anarş izm onu
bu sığı nağ ından ç ıkarıp aç ığ a vurmüş tur.

Tahakküm yönetenle yönetileni birleş tiren ve aynı zamanda ba-
ğ ımsızlıklarını elinden alan bir iliç ki biçimidir. "Yönetilmenin son
bulmasıyla tahakkümün de canı ç ıkar." – Stirner

Bireyci anarş istler, tahakkümün suçsuz insanları sö mürmek için
kötü adamlarca uygulanan bu komplonun ürünü olduğ unu düş ün-
müyorlar. Bu ç ok basit olurdu. yönetilmek istemeyen bir çoğ unluk
zaten yönetilmez; hükü metsiz bir yaş amı yaş ayabilecek durumda ol-
salar, yönetim yok olur; yönetmek ve yönetilmek bir madalyonun
iki yüzüdür. Bireyci anarş istler iş te bu madalyoyu reddediyorlar.
Ve onların gittikleri yol bu madalyonun ö tesindedir.

Ortak bir ç alış maya bireyciler asla karşı ç ıkamış larlardır. Bir ta-

raftan Ibsen'in "yalnız olan güçlü olandır" cümlesini paylaşırken, diğer taraftan da birlikte çalışmanın değerini vurgulamaktalar. Burada bir çelişkinin olduğu söylenemez. Çünkü yalnızca yalnız olabilen; sadece yalnız olabilme gücüne sahip olan, başkalarıyla katışksız ve özgür bir toplum kurabilir. Ve onu kūrānlar ona gereksinim duydukları sürece onu yaşatırlar. O, üyelerin ödevleri olduğu kutsal bir şey değıldir. Topluluk yalnızca onların hizmetçisi ve eseridir. Hepsı bu..

Kolliktivizm (sosyalist, sendikalist, komünist, adı ne olursa olsun) toplumu her şeyin ve herkesin yönlendiricisi ve üstencisi yaptığı sürece bireyei anarşistlere ters düşer. Bireyin ekonomik bağımsızlığı yoksa, özel tekellerin, devletin, sendikanın ya da komünün elinde olan üretim araçları neye yarar? Bireyciler çoğulculuğu benimser ve alternatif bir seçenek tanımayan her sistem onlara göre otoriterdir. Yarını yani özgür bir toplumu beklemeyen bireyciler, tasarımlarını bugünden uygulamaya çalışırlar. Onları yakından ilgilendiren, varsayılan bir yarın değil, bugün ve şu andır. Ve bireycilerin hareket noktaları kendileridir, dolayısıyla "isyan" etmek için başkalarına ihtiyaçları yoktur. Hristiyanlar Tanrının istemlerini dikkate alırken, demokratlar halkın, sosyalistler ya da sendikalistler de devrimci bir proletaryanın istemini dikkate alıyor. İndivüalistlerse yalnızca kendi istemlerini dikkate alır ve kendileri dışında hiç kimseye güvenmezler. Onlar tarihin herhangi bir diyalektiğine; "sınıf savaşının kaçınılmaz neticesine" ya da "yasanın gerekli bir yönetimine" inanmıyor. Bireyciler için anlam içeren tek kurtuluş ÖZKURTULUŞTUR. Onların, var olan baskı ve sefaleti yok etmek için bin yıllık aldatmaca araçlarına ihtiyaçları yoktur. Buna ilgi bile duymazlar. Bireyciler sürünün ötesindeler ve onların tühükkümsüzlüğü kendini ifade etme gücüne dayanmaktadır.

---

* Bu konuda S.E. PAKER ve K.H.Z. SOLLNEMAN'ın eserlerinden yararlanılmıştır.

Türkiye'de anarşizm üzerine pek yayın olmasa da üzerinde çok konuşulan şeylerden biri de şüphesiz yine, anarşizm. Bugüne kadar bu konuda çok şey yazıldı, söylendi: herkes keyfince anarşizmi mahkûm etti. En çok yönetilen eleştiri şaşkıncıdır; anarşistlerin özgürlükçü ya da anti otoriter olmalarına yönelik değil de, "anarşizmin her ne şekilde olursa olsun örgütlenmeye karşı olduğu ve geleceğe ilişkin herhangi bir toplumsal öngöründe bulunmadığı" noktasında yoğunlaşıyordu. Karmaşık felsefi belirlemelere girmeden yalın, herkesin anlayabileceği dille kaleme alınmış olan bu eser; bir yandan eleştirilerine cevap arayanlara hazır bir cevap, bir yandan da anarşizme ilişkin samimi olarak bilgilenmek isteyenlere, istediklerini veriyor...